Interacţiunea verbală, între ritual şi strategie

Florin-Teodor OLARIU

0. Unul dintre principalele aspecte incluse în sfera de interes a cercetătorilor care se ocupă cu analiza conversaţiei – o direcţie de cercetare relativ nouă, apărută ca reacţie la analizele de tip „imanentist" (L. Hjelmslev) asupra sistemului limbii promovate de structuralismul de sorginte saussuriană – îl reprezintă constanta invocare a necesităţii decelării mecanismelor care reglementează dinamica structurilor conversaţionale. *Reguli*, *condiţii*, *constrângeri*, *principii* sunt doar câţiva dintre termenii-cheie integraţi arsenalului conceptual al respectivei direcţii, efectul imediat al folosirii termenilor în cauză fiind acela al evidenţierii ideii că interacţiunile verbale reprezintă un univers în mod fumdamental reglementat, care se supune unor necesităţi funcţionale strict determinate contextual. În plus, există în cadrul analizelor de tip pragmatic aplicate structurilor conversaţionale două arhiprincipii ce au influenţat în mod fundamental această perspectivă: *principiul cooperării* şi *principiul politeţii*, ambele având ca punct de plecare postulatul raţionalităţii subiacente practicilor discursive cotidiene. În aceste condiţii, valenţele agonale inerente oricărei noi actualizări a facultăţii limbajului au fost obnubilate cu perseverenţă, fiind mereu trecute în plan secund atunci când era vorba de principiile ce guvernează dinamica actelor de limbaj. În lucrarea de faţă vom încerca să repunem în discuţie această manieră de a aborda interacţiunile verbale, prin includerea în cadrul argumentaţiei noastre a două concepte ce vor constitui, în cele din urmă, pilonii centrali în direcţia evidenţierii importanţei majore pe care *agonalul* o are în înţelegerea şi descrierea interacţiunilor verbale cotidiene: conversaţia ca *ritual* şi, în acelaşi timp, ca *strategie*. Acest efort interpretativ al nostru se sprijină pe convingerea că interacţiunea verbală, ca orice activitate cu caracter social, presupune o *negociere* permanentă a poziţiilor actorilor implicaţi în derularea *ritualurilor* cotidiene, ea fiind construită pe un fundal profund agonal, concretizat sub forma numeroaselor *strategii* pe care interlocutorii le pun în joc în scopul atingerii propriilor obiective comunicative.

1. Pentru a evidenţia atât importanţa, cât şi pertinenţa abordării ritualice a interacţiunilor verbale, ne vom opri în cele ce urmează asupra principalelor concepte prezente în opera unuia dintre cei mai influenţi sociologi ai secolului al XX-lea, americanul Erving Goffman. Concepţia acestuia asupra dinamicii interacţiunilor existente la nivelul socialului aşa cum se prezintă acesta în viaţa de zi cu zi este cunoscută sub numele de *dramaturgie socială*, ea înscriindu-se în cadrul curentului numit în sociologie *interacţionism simbolic*, curent fondat la începutul secolului al XX-lea de etno-antropologul G.H. Mead, cu o influenţă majoră în cercetările contemporane de sociologie. Principala idee a lui Goffman este aceea a considerării lumii ca *teatru*, viaţa cotidiană fiind, la nivelul aspectelor sale esenţiale, o vastă scenă populată de

„Philologica Jassyensia", An III, Nr. 2, 2007, p. 105-136

BDD-A745 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:05:21 UTC)

actori sociali şi pe care se desfăşoară, la o scară extinsă, un număr impresionant de *ritualuri* ce structurează normele sociale şi întreaga activitate a indivizilor.

Trebuie să precizăm faptul că, în încercarea sa de a descrie resorturile ce stau la baza organizării vieţii sociale, Goffman pune accent mai ales pe analiza componentei non-verbale a interacţiunilor, aşa cum apare aceasta la nivelul diverselor atitudini ce se stabilesc între participanţii prezenţi în cadrul unei anumite structuri interacţionale, componenta verbală fiind doar una dintre formele de manifestare a contactului interpersonal. Derularea respectivelor interacţiuni se supune, conform viziunii sociologului american, unor *ritualuri* bine stabilite la nivel comunitar, care, interiorizate şi practicate de această dată la nivel individual, le asigură persoanelor aflate în situaţie de comunicare propria lor *linie de conduită*, în deplină concordanţă cu *rolul* auto- sau heteroatribuit, rol pe care acestea şi l-au asumat în ideea performării anumitor acţiuni la nivel social.

Pentru a ajunge la conturarea concepţiei sale dramaturgice asupra desfăşurării interacţiunilor la nivel social, Gofmann porneşte pentru început de la constatarea caracterului cuantificat al respectivelor interacţiuni aşa cum apar în varianta lor verbalizată (ele supunându-se unui anumit cadru normativ), această „convenţionalizare" a socialului devenind, aşa cum am văzut deja, un loc comun în analizele de specialitate:

> „În orice societate, de fiecare dată când apare posibilitatea materială a unei interacţiuni verbale, vedem întrând în joc un sistem de practici, convenţii şi reguli procedurale care servesc la orientarea şi la organizarea fluxului de mesaje emis" (Goffman 1974: 32).

Statuarea unei intense ritualizări a activităţii sociale îl conduce pe autorul nostru la o accepţie profund *agonală* asupra interacţiunilor verbale, acesta considerând că principala preocupare a persoanelor aflate în situaţie de comunicare este aceea de a-şi *menaja propria „faţă"*, concept înţeles ca acea imagine a eului valorizată pozitiv la nivel social, pe care persoana în cauză şi-o revendică de fiecare dată când apare posibilitatea performării unei anumite acţiuni de factură interacţionistă.

Menajarea feţei reprezintă, în fond, o permanentă oscilare între nevoia de *a-şi salva faţa* şi riscul de *a şi-o pierde*, aceste două acţiuni fiind puternic legate de respectarea sau, dimpotrivă, încălcarea ritualurilor existente la nivelul unei comunităţi:

> „Faţa este un obiect sacru, de unde rezultă că ordinea expresivă necesară menajării sale este o ordine rituală" (Goffman 1974: 21).

Putem spune în aceste condiţii că, alături de propria faţă, ritualul însuşi devine în economia schimburilor sociale un element sacru, de a cărui respectare depinde în mare măsură reuşita performării unui anumit conţinut conversaţional.

În interiorul universului acţiunilor umane, considerate ca acţiuni prin excelenţă interactive, nevoia de a-ţi menaja propria faţă este strâns corelată cu necesitatea respectării feţei interlocutorului, altfel spus, apărarea propriului teritoriu începe prin acţiunea de a proteja teritoriul celuilalt. Şi aceasta pentru că, fiind coparticipante în interiorul aceluiaşi univers actanţial, orice ameninţare la adresa feţei unui interlocutor are toate şansele ca, urmând principiul bumerangului, să devină o ameninţare a propriei

BDD-A745 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:05:21 UTC)

feţe. Astfel ia naştere necesitatea stabilirii unui echilibru între aceste tendinţe antagonice[1] ce se regăsesc la nivelul acţiunilor interpersonale, în urma căruia atât nevoia valorizării propriei feţe, cât şi cea a protejării acesteia să-şi găsească cea mai bună formă de exprimare la nivel comportamental.

„**A:** la urma urmei ↓ <xx> luaţi legătura cu această doamnă
[
B: Ar trebui ↑ să intrăm ↓
C: NU se pune problema ↓ SIgur că da
B: Păi da ↑ să intRĂM da':/ă
D: Da' noi am făcut-o
[
B: **<Î** Nu ştiam exact care-i **Î>** situaţia ↓ **..** Urma ↑ să lucrăm la un dicţiona:r↑ împrEUnă
[
E: **<R** Proiect proiect **R>**
B: **<L** Proiect ↑ **L>** **..** în care ea ↑ să conducă **<Î** şi noi să fim **Î>** **..** da' NU: nu se poate ↓
[
A: Deci ↓ deci ↓ întâi ↑ trebuie să o ascultaţi să vedeţi <xx> şi DAcă ea vine:↓ înţeleg că ea vine:?
F: Da ↓ da ↓
B: Este minuNAT **..** abIA aştept să vedem
A: Şi DAcă vine vă puneţi **<?** să luaţi **?>** legături//
B: Să vedem ce program ↑ are ↓
A: Şi **..** Stai ↑ oleacă că nu e vorba
C: A: nu
B: Ştiu că e foarte greu <xxxxxxx>"

Această secvenţă înregistrată de noi în timpul unei dezbateri din cadrul unei şedinţe de comunicării ştiinţifice constituie un exemplu edificator pentru a ilustra dimensiunea agonală a ceea ce în literatura de specialitate este cunoscută sub numele de „comunicare paradoxală": dacă pentru început subiectul **B** refuză categoric orice colaborare la vreun proiect care ar trebui să fie coordonat de persoana despre care era vorba în discuţia în cauză, pe parcursul conversaţiei atitudinea sa se modifică treptat, lăsând să se înţeleagă că ar fi interesată, în cele din urmă, de o asemenea colaborare. Din punct de vedere al ritualurilor conversaţionale, această mişcare aparent contradictorie poate fi explicată în următorii termeni: prin exprimarea refuzului de a accepta o altă tutelă ştiinţifică în cadrul unui proiect din domeniu (refuz categoric construit la nivel lingvistic prin îmbinarea adverbului „dar" – „semnal «passe-partout»

[1] Putem stabili o comparaţie la acest nivel al problematizării naturii contradictorii a procesului comunicativ între viziunea goffmaniană a funcţionării conceptului de «faţă» şi o altă teorie celebră din domeniul analizei comunicării interumane, şi anume, aceea a «dublei constrângeri» (*double bind*), elaborate de Gregory Bateson, un antropolog cu recunoscute valenţe interdisciplinare ce a activat în cadrul nu mai puţin celebrei Şcoli de la Palo Alto, organizată în jurul lui Paul Watzlawick. În ambele cazuri, comunicării faţă în faţă îi este recunoscută dimensiunea paradoxală (un alt concept lansat de Bateson este cel de «comunicare paradoxală»), prin necesitatea îndeplinirii concomitente a unor cerinţe antagonice, manifestate sub forma unei duble injoncţiuni direcţionate în sensuri opuse.

BDD-A745 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:05:21 UTC)

al jocului agonal" – cu adverbul de negaţie „nu" – semnal al opoziţiei argumentative – André-Larochebouvy 1984: 153-156), **B** realizează un act ameninţător pentru faţa pozitivă a posibilului „rival" pe teren ştiinşific; însă, această mişcare, performată în prezenţa unui public avizat în metodologia cercetării ştiinţifice (care, deşi este reprezentat de colegii de serviciu – fapt ce plasează întreaga secvenţă pe axa orizontală a relaţiilor interpersonale, aşadar cu un potenţial redus de agresivitate la adresa feţei pozitive a locutorului –, ocupă, totuşi, în cazul de faţă poziţia instanţei de judecată în conflictul astfel deschis), are un efect de bumerang asupra lui **B**, în sensul că ea devine şi un act ameninţător pentru propria faţă negativă, prin implicarea presupoziţiei de „lider-alternativă", ca statut pe care **B** şi-l revendică astfel. În această situaţie de „dublă constrângere" comunicativă (dorinţa de a-şi promova faţa pozitivă /vs./ necesitatea de a-şi menaja faţa negativă), **B** se vede nevoit să găsească un echilibru, necesar evitării „degradării" propriului statut conversaţional. Iar acest echilibru îl realizează printr-un „recul" strategic în raport cu ofensiva iniţială, care urmează imediat după ce subiectul **A** îşi exprimă rezerva în privinţa adecvării la context a strategiei prezentate de **B** şi care se concretizează, în cele din urmă, prin afişarea disponibilităţii de a colabora cu „adversarul" (**B:** Este minuNAT **..** abIA aştept să vedem [...] Să vedem ce program ↑ are ↓). Aşadar, putem spune că ne aflăm în prezenţa unei strategii discursive bazată pe o mişcare de tipul ofensiv-contraofensiv (act reparatoriu), prin care locutorul îşi *negociază* cu un interlocutor virtual (însă în prezenţa unui public avizat) propriul statut comunicativ, negociere ce ţine cont de acel principiu fundamental prezent în structura oricărei interacţiuni verbale, şi anume, acela de a menaja cu orice preţ faţa interlocutorilor. În plus, această dinamică discursivă corespunde unei tipologii mai largi a schimburilor sociale, bazate pe necesitatea prezervării unui echilibru între forţele centripete implicate în structurarea spaţiilor comunicative:

> „Ca în orice schimb, există în schimbul verbal o supralicitare (joc agonal) temperată de dorinţa şi necesitatea de a nu distruge schimbul (joc mimetic)" (André-Larochebouvy 1984: 65).

Dacă, aşa cum am menţionat deja, secvenţa analizată mai sus reprezintă o ilustrare a valenţelor agonale implicate în interacţiunile verbale ce se desfăşoară pe axa orizontală a relaţiilor interpersonale (reprezentată prin opoziţia *distanţă-familiaritate*), în cele ce urmează vom analiza concretizarea aceloraşi valenţe în cadrul unei conversaţii a cărui derulare se înscrie între parametrii axei verticale a respectivelor relaţii[2] (o axă a *dominării* sau a sistemului de *poziţii conversaţionale*).

> „**A:** [către C] Număru + de tratament ?
> **C:** Patru miy uopsúte nouâşpátru.
> **A:** [scrie datele lui B] Elev laa + liceull ?
> **B:** âââ + liceu de artă «Octav Băncilă»
> **A:** Ci ieş-cîntăreeţ ? + sáu pictor ? + <u>în deveniree</u>.
> **B:** Nu; nu. <u>sculptor.</u>
> **A:** scuulptor.

[2] Terminologie preluată din (Kerbart-Orecchioni 1992).

BDD-A745 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:05:21 UTC)

D: m, frumos ! ún artìst ! + um-viitor artist[i] !
A: m; foaarte frumoss.
B: <Păăi ! cre-că da.> [semiafonizat]
D: Şíí ai talèènt ? iej-bun-la şcuaalâ ? mm ?
B: [se mişcă în scaun, stânjenit şi alintat] E !
A: Îţ plàce ce faaci ? + sáu ai ajuns întîmplător în-clasa ceea laa...
B: Da; îm-place. Nuu; nuu; anume m-an-dus + (intenţionat).
A: Şi vrèi să rămîi mai departe, sau vrei să te opreşti ?
B: [gest afirmativ şi din cap] Daa; vreau sî rămînn + sâ fac aa-academiya.
A: Sî dai mai depaarte; daa ? Ieşti-n-clasa doişpea ? acuma ieşti-ntr-a doişpeaa ?
B: Nuu; într-a uu + într-a únsprezecea." [LRVMI, p. 151]

Cei doi poli ai axei verticale – poli determinaţi ca urmare a poziţiilor ierarhice cu care participanţii intră pe scena discursivă – sunt reprezentaţi, pe de o parte, de subiectul **B –** un elev, având calitatea de pacient care se prezintă la o consultaţie medicală, iar pe de altă parte de ceilalţi trei participanţi: **A** – medic dermatolog, **C** – asistentă medicală, **D** – operator video, profesor[3]. În cadrul acestei opoziţii primare, putem distinge două axe secundare, prima constituită din relaţia de dominare *pacient-medic*, iar a doua din relaţia de dominare *subiect înregistrat-operator video*. Prezenţa respectivelor axe în structura conversaţiei conferă acesteia o puternică încărcătură agonală, subiectul **B** fiind nevoit să facă faţă atât presiunii dată de situaţia instituţionalizată ce caracterizează tipul de conversaţie avut în vedere, cât şi presiunii suplimentare dată de prezenţa unei camere de filmat în acelaşi timp în care este nevoit să facă faţă unui control dermatologic. Acest fapt implică din partea lui **B** realizarea unei la fel de puternice activităţi strategice de prezervarea a proprie *feţe* – termen considerat atât sub aspectul său de element-cheie în cadrul principiului politeţii (în cazul de faţă fiind vorba de protejarea *feţei negative* a locutorului), cât şi sub aspectul său mult mai concret de element al propriei persoane considerate sub aspect fizic – pielea ca element ce reprezintă principala noastră „inter-*faţă*" în cadrul raporturilor cotidiene.

Datele generale ce alcătuiesc contextul în care se desfăşoară secvenţa conversaţională excerptată de noi fiind astfel prezentate, putem urmări în continuare *jocul strategic* pe care participanţii îl activează, joc ce se concentrează, aşa cum am menţionat deja, în jurul aceluiaşi concept de *faţă*. Constatăm, mai întâi, că schimbul conversaţional începe printr-un set de două întrebări cu caracter neutru sub aspectul implicării psiho-afective a interlocutorilor, întrebări ce ţin exclusiv de specificul situaţiei conversaţionale şi cărora interlocutorii le răspund într-un mod la fel de neutru, printr-un număr şi, respectiv, un nume propriu, devenit între timp parte componentă în titulatura unei instituţii. Cu a treia întrebare intrăm deja în universul *dramaturgiei sociale* de tip conversaţional, această întrebare de factură personală reprezentând un act ameninţător la adresa feţei negative a subiectului **B** şi motivând, în consecinţă, planificarea acţiunilor de tip strategic pe care acesta va trebui să le pună în practică în scopul securizării propriului statut conversaţional. Momentul ce declanşează resortul strategic al lui **B** este dat de o nouă ameninţare a feţei sale negative, ca urmare a performării unui act verbal care se plasează sub semnul aceleiaşi „comunicări

[3] Datele sunt luate din caseta tehnică a textului transcris.

BDD-A745 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:05:21 UTC)

paradoxale" prezentate de noi în cazul secvenţei discutate anterior, comunicare ce se realizează în condiţiile unei „duble constrângeri" conversaţionale: deşi asistăm din partea lui **D** la o valorizare a feţei pozitive a subiectului **B** („m, frumos ! ún artìst ! + um-viitor artist[Î] !", valorizare susţinută şi de intervenţia aproape concomitentă a lui **A**: „m; foaarte frumoss."), respectivul act de vorbire constituie în mod inevitabil şi o ameninţare la adresa subiectului în discuţie, prin violarea teritoriului său personal. În aceste condiţii, subiectul **B** îşi protejează faţa negativă prin recurgerea la o srategie ce îmbină elementele verbale (recurgerea la o diminuare a celor afirmate de partenerii de conversaţie, printr-un răspuns ezitant: „<Păăi ! cre-că da.>") cu cele paraverbale (tonalitatea scăzută cu care răspunde afirmaţiilor făcute la adresa sa).

Urmează o întrebare cu o puternică încărcătură agonală, vizate în mod direct fiind atât statutul social al lui **B**, cât mai ales statutul său profesional („Şíí ai talèènt ? iej-bun-la şcuaalâ ? mm ?") – domenii foarte sensibile pentru faţa negativă a oricărui participant la o interacţiune verbală – , la care acesta adoptă aceeaşi poziţie deferentă ca şi în cazul schimbului anterior. În schimb, odată cu performarea următoarei întrebări („Îţ plàce ce faaci ? + sáu ai ajuns întîmplător în-clasa ceea laa...") – moment în care ameninţarea feţei subiectului **B** atinge cote maxime, acesta „contraatacă", justificându-şi opţiunile legate de propriul statut socio-profesional („Nuu; nuu; anume m-an-dus"). Distanţarea de insinuările devalorizante ale partenerilor de dialog se realizează aşadar în mod categoric, prin utilizarea unei strategii ce îmbină din nou elementele verbale (repetarea adverbului de negaţie „nu") cu cele paraverbale (respectiva repetare se face cu o accentuare de tip emfatic a adverbului de negaţie). Mai mult chiar, el „plusează" în direcţia consolidării respectivului statut, prin invocarea dorinţei de a-şi continua propria pregătire profesională în cadrul Academiei de Arte – formă de învăţământ ce legitimează în cel mai înalt grad statutul profesional al unui viitor artist. Asistăm, aşadar, spre finalul secvenţei la o echilibrare a jocului strategic, odată cu ofensiva strategică a lui **B**.

Ca o constatare generală referitoare la cele două secvenţe analizate de noi anterior, putem observa că parametrul *agôn* nu este prezent neapărat în mod direct proporţional cu specificul axei pe care se plasează interacţiunile verbale: în primul caz, deşi conversaţia s-a derulat pe axa orizontală a relaţiilor interpersonale – axă predispusă într-un grad mult mai redus valorizării dimensiunii agonale –, asistăm la o desfăşurare a acesteia sub semnul unei dispute puternice a statuturilor conversaţionale, în timp ce în cel de-al doilea caz, chiar dacă interacţiunea verbală s-a desfăşurat pe axa verticală – o axă ce valorifică poziţiile inegale ale interlocutorilor din punct de vedere social –, asistăm la un ton mult mai scăzut al confruntărilor în raport cu distanţa reală dintre cei doi poli conversaţionali. Explicaţia acestei stări de fapt derivă în mod direct din scopurile discursive urmărite de participanţi: în timp ce în primul caz suntem în prezenţa nevoii locutorului de a-şi consolida propriul statut în interiorul unui colectiv, în cel de-al doilea avem parte de o conversaţie cu un pronunţat caracter *fatic*, în care interlocutorii cu un statut puternic valorizat la nivel ierarhic încearcă să reducă distanţa în raport cu reprezentantul polului discursiv opus, prin adoptarea unei poziţii conciliante faţă de acesta. În concluzie putem spune că panoplia strategiilor discursive este extrem de bogată, ea fiind rezultatul direct al modului în care participanţii la un

BDD-A745 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:05:21 UTC)

univers discursiv reuşesc să-şi valorizeze propriile istorii conversaţionale, cu întreg arsenalul de parametri verbali, paraverbali şi non-verbali pe care acestea le implică.

De cele mai multe ori soluţionarea divergenţelor la nivel discursiv (expresie a tensiunilor fireşti ce se creează ca urmare a nevoii exprimării şi consolidării statutului social al celor ce interacţionează) vine în urma aceptării tacite a liniei de acţiune a colocutorului, atâta timp cât ea nu reprezintă un atentat la propria faţă, această concordie (cooperare) nefiind, totuşi, decât una de suprafaţă, structura de adâncime păstrându-şi caracterul agonal, dat, pe de o parte, de nevoia impunerii (valorizării) propriei feţe, iar pe de altă parte, chiar de această mişcare tensionată de a păstra aparenţele unui *modus vivendi* interacţional de factură irenică:

> „Efectul combinat al regulilor stimei de sine şi al consideraţiei pentru celălalt este că, în cadrul întâlnirilor, fiecare se va conduce după reguli care să menajeze la fel de bine propria faţă, cât şi pe cele ale celorlalţi participanţi. Se realizează astfel o stare de fapt în care fiecare acceptă temporar linia de acţiune a tuturor celorlalţi. Se pare că acest gen de acceptare mutuală este o caracteristică fundamentală a interacţiunii, în special a interacţiunii realizată în conversaţiile faţă în faţă. Este vorba, în mod normal, de o acceptare de «convenienţă», şi nu «reală», căci ea este cel mai adesea fondată nu pe un acord intim, ci pe bunăvoinţa participanţilor de a lansa pe moment opinii cu care ei nu sunt deloc de acord.
>
> O asemenea acceptare mutuală exercită un efect conservator important asupra întâlnirilor. Odată ce o persoană şi-a prezentat propria linie de acţiune, celelalte şi chiar ea însăşi au tendinţa de a-şi ghida în funcţie de aceasta răspunsurile ulterioare, şi, într-un fel, chiar de a se supune ei" (Goffman 1974: 14-15)[4].

Importanţa acestei necesităţi a coabitării în interiorul spaţiului social este în strânsă legătură şi direct proporţională cu caracterul omniprezent al pericolului de a-şi pierde faţa pe care orice persoană o resimte atunci când se află în vecinătatea unui interlocutor: numai simplul fapt al coprezenţei celor doi actori sociali se constituie în semnal al activării potenţialului agresiv care în orice moment poate să depăşească simplul stadiu de pură virtualitate şi să devină fapt împlinit. Conştientizarea acestei situaţii este suficientă pentru a instaura acea atitudine preventivă amintită mai sus, deoarece, fiind faţă în faţă, riscul unei agresiuni împotriva propriilor feţe este, aşa cum am precizat deja, iminent[5].

Pentru a contrabalansa şi a gestiona în acelaşi timp în mod eficient posibilele efecte negative ale agresiunii asupra feţei celor aflaţi în situaţie de interacţiune (altfel spus, pentru a evita pierderea propriei feţe), aceştia au posibilitatea de a desfăşura o activitate de *figuraţie* (engl. *face-work*), înţeleasă ca „tot ceea ce întreprinde o persoană pentru ca acţiunile sale să nu producă pierderea feţei nici unei persoane (înţelegându-se aici

[4] Aceeaşi ideea a cooperării actorilor sociali în direcţia realizării unui *modus vivendi* interacţional caracterizat drept „consens temporar" este prezentă şi în (Goffman 1973: 18-19), o altă lucrare de referinţă a autorului american în domeniul analizei la nivel microsocial a interacţiunilor cotidiene.

[5] Aşa stând lucrurile, putem face o nouă paralelă cu un alt principiu de bază al Şcolii de la Palo Alto, care stipula *imposibilitatea noncomunicării* odată ce eşti angrenat în desfăşurarea activităţilor cu caracter social: aşa cum este imposibil să nu comunici atunci când te afli în situaţie de coprezenţă interacţională, la fel de imposibil este să eviţi acţiunile de ameninţare pe care ceilalţi participanţi la interacţiune le pot activa şi lansa în orice moment la adresa propriei feţe.

BDD-A745 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:05:21 UTC)

şi propria faţă)" (Goffman 1974: 15)[6]. Iar această activitate de protejare a teritoriului persoanelor coprezente poate să ia forma fie a *evitării* (prevenirii) riscului mai-sus amintit, fie a *reparării* efectelor atunci când acţiunea de ameninţare a feţei interlocutorului a avut, totuşi, loc.

Aceasta este, în linii generale, maniera în care Goffman vede dinamica vieţii sociale, aşa cum apare ea din analiza atentă la nivel microsocial a interacţiunilor cotidiene, interacţiuni surprinse în spaţii bine delimitate din punct de vedere al coordonatelor spaţio-temporale, considerate de autor drept spaţii relativ inchise, aşa cum sunt, de exemplu, instituţiile sociale. Se poate observa cu uşurinţă că ceea ce predomină în această descriere este ideea caracterului profund agonal al interacţiunilor sociale, ce reprezintă o consecinţă directă a puternicii ritualizări a respectivelor activităţi. Pentru ca evoluţia la nivel social a unei anumite comunităţi să aibă coerenţă la nivel acţional şi să poată, în cele din urmă, evolua, este nevoie ca orice nou act performat să se supună acelor tipuri de ritualuri deja existente în cadrul comunităţii respective, în funcţie de care aceasta îşi organizează întreaga structură socială, definindu-şi, în cele din urmă, propria identitate.

2. Un aspect subordonat argumentării noastre (care vine să dezvolte cadrul teoretic conturat de cele două principii mai-sus amintite) este cel ce deţine poziţia privilegiată în cadrul economiei lucrării de faţă (cel puţin din punct de vedere al forţei expresiv-argumentative a formulei în cauză, dar cu siguranţă nu numai din acest motiv), şi anume, implicarea noţiunii de *strategie discursivă* ca element definitoriu în consolidarea propriei viziuni de tip agonal asupra structurii şi funcţionării interacţiunilor verbale cotidiene.

Existenţa unei asemenea panoplii de reguli, ritualuri şi principii adiacente gestionării şi, implicit, eficientizării activităţilor discursive cotidiene are ca principal rezultat acela de a ne conduce la formularea unei constatări a cărei evidenţă este de domeniul peremptoriului: orice conversaţie presupune din partea participanţilor o puternică activitate strategică, care se realizează prin activarea unui arsenal extrem de variat de acţiuni prin care aceştia îşi urmăresc, pe de o parte, impunerea propriilor convingeri şi credinţe, în calitatea acestora de expresii punctuale ale enciclopedismului ce caracterizează orice istorie conversaţională activată interacţional, precum şi, pe de altă parte, alegerea celor mai pertinente modalităţi de îndeplinire a obiectivelor conversaţionale stabilite odată cu acceptarea implicării într-un schimb verbal. O asemenea activitate cu caracter strategic, referindu-se la o realitate atât de complexă cum este comunicarea umană, împrumută de la aceasta caracterul extrem de proteic al modalităţilor de concretizare, de aici decurgând şi dificultatea oricărei încercări de taxonomie a strategiilor posibile la care interactanţii pot face apel pe parcursul unei interacţiuni verbale, fapt ce a făcut pe unii specialişti în domeniu să ajungă la concluzia că

> „o descriere detaliată şi completă a strategiilor comunicative este practic imposibilă, pentru că în acest domeniu se manifestă creativitatea indivizilor" (Bidu-Vrănceanu *et alii* 2001: 502).

Subscriind acestei idei, vom încerca în continuare să ilustrăm puternicul travaliu strategic pe care indivizii îl depun în situaţie de interacţiune verbală prin apelul

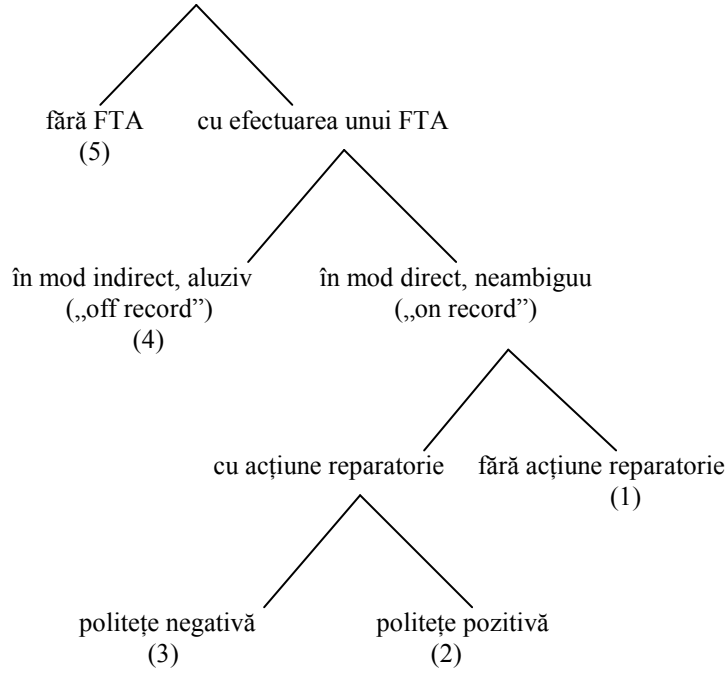
[6] Un exemplu concludent pentru ilustrarea acestei activităţi de *face-work* este tocmai secvenţa prezentată anterior de noi.

BDD-A745 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:05:21 UTC)

la două tipuri de strategii, puternic legate de aspectele deja discutate de noi pe parcursul acestei lucrări: *strategii ale politeţii* şi *strategii argumentative*, ambele având un rol decisiv în direcţia unei cât mai adecvate înţelegeri a proceselor implicate atât în producerea, cât şi în interpretarea activităţilor discursive cu caracter interactiv.

2.1. Fenomenul politeţii abordat din punct de vedere pragmatic are la bază premisa că majoritatea actelor verbale performate într-un mediu interactiv au un potenţial conflictual inerent, menţinerea acestuia în limitele unei normalităţi care să facă posibilă derularea relaţiilor interpersonale realizându-se printr-o puternică activitate de *face-work* (Goffman) din partea tuturor celor implicaţi în interiorul unui schimb comunicativ. În aceste condiţii, asistăm, la nivelul structurii de suprafaţă a conversaţiilor cotidiene, la punerea în practică a maximelor ce compun principiul cooperativ, fiecare dintre vorbitori fiind direct interesat în realizarea unei atmosfere cât mai echilibrate din punct de vedere al naturii relaţiilor stabilite între ei. Această propensiune spre consensualitate a interactanţilor vine din nevoia resimţită în mod reciproc de a-şi asigura condiţiile necesare realizării obiectivelor discursive cu care fiecare intră în jocul comunicaţional. Reuşita oricărei interacţiuni verbale ţine în primul rând de alegerea adecvată în raport cu situaţia de discurs a unui set de reguli comportamentale, al căror rol este să ajute interactanţii să gestioneze cât mai eficient situaţia discursivă în care se află angrenaţi. Aceste modalităţi de a privilegia la un moment dat anumite tactici discursive în ideea unei maxime protejări a personalităţii interlocutorului au fost denumite în teoria lui Brown şi Levinson *strategii ale politeţii*, noţiune în jurul căreia gravitează în bună parte întreg eşafodajul conceptual al teoriilor dedicate fenomenului politeţii.

Cei doi autori atribuie fenomenului în discuţie cinci mari strategii («super-strategii» sau «macro-strategii») de realizare a sa, conform schemei ce urmează (Brown, Levinson 1987: 69):

Cele cinci mari strategii ale politeţi

BDD-A745 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:05:21 UTC)

Numerotate în ordinea crescândă a gradului de politețe, strategiile prezentate de Brown şi Levinson cuprind o clasificare a actelor verbale ce merg de la o performarea efectuată în mod direct şi fără acțiune reparatorie (de tipul *Să-mi aduci cartea din bibliotecă*), până la evitarea realizării oricărui FTA ('act amenințător la adresa feței interlocutorului'), ca expresie a menajării totale a interlocutorului din punct de vedere al posibilelor acțiuni amenințătoare pentru propria imagine socială.

Travaliul strategic cel mai elaborat are loc în cazul adoptarii unei «super-strategii» „mediane" (cele numerotate cu (2), (3) sau (4)), care se pot concretiza printr-un număr destul de variat de atitudini conversaționale, fiecăreia dintre cele trei (*politețea pozitivă*, *politețea negativă*, *realizarea indirectă* [*„off record"*] a FTA) corespunzându-i un anumit set de reguli conversaționale.

Astfel, pentru *politețea pozitivă* autorii în discuție disting un număr de 15 strategii „locale", dintre care amintim:

1) manifestarea interesului pentru interlocutor, prin intermediul formulării unor constatări cu privire la persoana acestuia:

„**B:** Dimineațî am fost la coafor. S-a tuns un pic, s-a făcut frumoasă, şii... nu s-a coafat; numa s-a tuns.
C: S-a tuns?
A: M-am tuns, că ăl aveam lung, şî l-am tuns aşa, cî mii-mi plaş'i mai mult scurt-aşa.
B: Îi stă şi mai bini!
C: Este şi mai uşor di-ntreținut." [LRVMI, p. 301]

2) exagerarea interesului pentru partenerul de discuție:

„**A:** o:: ce drăguță brichetă ai↑
B: mulțumesc#" [IVLRA, p. 40-41]

3) manifestarea unei atenții crescute față de persoana interlocutorului (prin folosirea în conversație, de exemplu, a cuvintelor cu rol fatic, cum ar fi *ştii*, *uite*, *să vezi* etc.);

„**B:** ştii ceva↑ <$_R$ de CE să nu stric eu un telefon pe ducu poate că-l prind (xx) [că poate el şi-o fi scris număru>
A: [ia vezi↓ dar# bun↓ ar fi⊥ şi-atunci îl sun imediAT pe victor
B: da." [IVLRA, p.40]

4) folosirea unor termeni şi expresii ce denotă apartenența la acelaşi grup sau comunitate socio-profesională:

„**A:** aşa fetele↓ şi CE-ați mai făcut astăzi.
B: am chiulit de la germană." [IVLRA, p. 76]

„**B:** bă prietene↓ Ce naiba i-aicea. bag-o floapă acolo goală.
A: stai că AM un disc sistem.
B: Nu-mi trebuie disc sistem mă ↓ bag-o floapă goală." [IVLRA, p. 93]

BDD-A745 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:05:21 UTC)

5) căutarea acordului cu partenerul de dialog prin selectarea unor subiecte „sigure" de conversaţie (despre vreme, politică, sport, locul de muncă etc.):

„**A:** student?
B: da↓ la master" [IVLRA, p. 27]

6) evitarea dezacordului, prin ocolirea unor răspunsuri directe negative la adresa afirmaţiilor interlocutorului:

„**B:** [eu eu nu vreau să vă ţin totalmente pa:rte↓ da' şi dumneaVOAstră greşiţi. adică: eu lucrez în policlinica aia de cîţiva ani buni. nu e săptăMÎnă de la dumnezeu să să nu vină acelaşi pacient de două trei ori pă săptămînă la DOCtor. Adică# scuzaţi-mă↓# nu este: o⊥ persoană de obzeşiOPT nouăzeci de ani↓" [IVLRA, p. 32]

7) facilitarea accesului la unele „locuri" comune ale istoriei conversaţionale împărtăşite de participanţii la dialog (adoptarea perspectivei partenerului, prin autoincluderea locutorului în orizontul universului perceptiv al celui cu care desfăşoară un schimb conversaţional):

„**B:** io vă spun ALTĂ chestie. io sînt bugeTAR↓ şi TOT nu iau bani. adică: lucrez în mi:ni:sterul să:– sănătăţii. şi n-am luat banii dă trei luni.
[...]
A: şi din CE trăiţi.
B: e↑ lucrez în altă parte↓ după program↓ adic-ajung la douăşpe noaptea# plecat de dimineaţa de la şapte↓ opt↓ [(xxx)
A:[ştiu↓ că şi io tot bugetar [am fost↓" [IVLRA, p. 29]

8) pe exploatarea aceloraşi locuri comune se bazează şi gluma, a cărei utililizare are rolul de a destinde atmosfera conversaţională:

„**A:** ce-aţi făcut în /uichend/↑ <@ aţi vorbit la mobil↓ un cent pe minut.>
G: ((rîd))
B: am făcut plajă pe blo:c
A: eu la bec." [IVLRA, p. 77]

„**C:** am văzut eu anunţu tău
A: CE anunţ ai dat carmen.
[...]
D: medi[taţii.
A: [meditaţii?
D: da
[...]
A: şi CÎT iei pe şedinţă.
D: cinzeci.
A: mişto.# # o pereche de ciorapi şi-o gogoaşă." [IVLRA, p. 80]

9) includerea atât a locutorului, cât şi a interlocutorului în activitatea avută în vedere (prin folosirea pluralului, de exemplu):

BDD-A745 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:05:21 UTC)

„**B:** [hai să mergem la film. eu vreau să merg.
A: eu vreau s-o văd pe profa de la teoria literaturii" [IVLRA, p. 79]

„**B:** ei bine↓ am ajuns la o vârstâ când↑ =
A: = chiar↑ la ce vârstă?
B: ă:↑ (râde)
A: mulți înainte? (râde)
B: haideți să începem așa↑ [cât îmi dați? cât îmi dați?
A: mulți înainte]. nu arătați." [CLRVA, p. 221]

„**A:** pe mine m-a frapat ↑ şi am să vă rog să-mi spuneți dacă am dreptate sau nu ↑ faptul că cei mai mulți dintre câştigătorii de anul acesta au supărat prin proiectele lor veche[a] putere." [CLRVA, p. 234]

10) exprimarea speranței / certitudinii că va exista o colaborare din partea interlocutorului, în direcția realizării obiectivelor conversaționale propuse:

„**B:**[...] v-aş v-aş propune să vedem această chestiune ca un caz. în sine. Pentru că mie_mi dă ocazia să vorbesc↑ şi + sper că mă veți ajuta să fac aceasta↑ despre mai multe despre mai multe probleme." [CLRVA, p. 244-245]

11) valorizarea feței pozitive a interlocutorului, prin oferirea unor „cadouri", fie sub formă materială, fie sub forma exprimării simpatiei, admirației etc. la adresa acestuia.

Politețea negativă, ca „macro-strategie", are ca modalități de concretizare la nivel lingvistic un număr de zece strategii „locale", cum ar fi:

1) recurgerea la modalități indirecte de exprimare a forței ilocuționare:

[discuție între două cadre didactice; subiectul: trecerea unor note în catalog]
„**B:** ă:# păi dacă pă primu e cu /edvărtaizing/↓ p-al doilea e cu metode
A: aha# păi mîine mă duc
B: dacă poți să le treci pe-ale mele↓" [IVLRA, p. 37]

2) folosirea modalizatorilor, ca mijloc de atenuare a forței ilocuționare a enunțurilor:

„**A:** iar TU N-AI respectat î:: înțelegerea noastră dacă [AI nevoie de ceVA
B: [<$_P$ nu>
+A: [de bibliografie să-mi spui↓
B: păi măi↑ n-am prea avut pentru că n-am prea lucrat↓ adică am fost atît de:: sîcîită ştii. cu: cursuri↓ o grămadă de cursuri am avut [...]" [IVLRA, p. 42]

„**A:** aş vrea să te întreb ceva ↑ + legat de ↑ + un caz al unei prietene de-a mele ↑ care_ar vrea sî_nchiriezi un apartament ↑ + al altcuiva ↑ deci ea sî fii chiriaş ↑ şi ↑ + n-ar prea vrea prin agenții imobiliarî ↑ + pentru cî ↑ am înțeles cî trebui sî plăteascî o anumitî taxî ↑ + ar prefera ↑ î ↑ sî_i fii recomandat_o persoanî. + în schimb ↑ persoanili fizici ↑ dacî închiriazî un apartament ↑ nu prea închei un contract la notar. + şi_atunci nu prea poate fi siguri ↑ dacî + persoana respectivî n-o scoate din apartament îm miezu'nopții ↑ dacî nu-i furî ↑ şi sî trezeşti cu el în casî ↑ =" [CLRVA, p. 181-182]

BDD-A745 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:05:21 UTC)

3) exprimarea îndoielii în legătură cu posibilitatea şi / sau disponibilitatea interlocutorului de a realiza / aproba o anumită acţiune, mai ales prin folosirea condiţionalului în locul indicativului:

„**A:** da'dumneavoastră CINE sînteţi.
B: sînt # rudă cu ea.
A: aşa ↓ şi dînsa nu poate vorbi singură?
B: ie # <J nu prea>
A: nu ↑
B: nu se prea descurcă ↓ <J nu ştiu ce să mai spun.>
A: <J da da> eu ştiu ce să spun? <R dumneaVOASTRĂ hotărîţi dacă vă trebuie avocat sa nu>
B: aş putea să intru cu ea? Dumneavoastră CE [ziceţi
A: [dumneavoastră NU
B: nu pot ↓
A: pentru că nu aveţi nici o caliTATE
B: da.
A: nu." [IVLRA, p. 100]

4) adoptarea unei atitudini deferente faţă de interlocutor, situaţie ce corespunde unei minimizări a persoanei locutorului, coroborată cu o valorizare a persoanei alocutorului („Nu cred că am să mă descurc. Eşti *singura* persoană în măsură să-mi dea un sfat competent în situaţia dată");

5) formularea de scuze, cu rol de a diminua potenţialul agresiv al actelor verbale:

„**B:**[şi-atuncea dumneavoastră cum puteţi să să-mi demonstraţi mie
[...]
+**B**: că aveaţi dreptate <J nu vă supăraţi că vă spun chestia asta> <R să mai fac un copil>." [IVLRA, p. 29]

„**A:** Bună ziua, nu vă supăraţ, puteţ sî ni spuneţ cum putem ajungi la Casa sindicatelor?" [LRVMI, p. 238]

„**A:** Spuneţi-mi, vă rog, mă scuzaţi! Cum se poate ajunge la hotelul «Codru»?" [LRVMI, p. 230]

6) folosirea discursului impersonal („Ar fi bine să se rezolve cât mai repede această problemă"; „Nu se mai poate face nimic în acest caz") etc.

În sfârşit, în ceea ce priveşte *realizarea indirectă a FTA*, Brown şi Levinson îi atribuie un număr de 15 modalităţi de concretizare, dintre care amintim:

1) recurgerea la aluzii („Ce-aş mai savura şi eu o îngheţată!");

2) furnizarea unor indicii decriptabile uşor de interlocutor („Spuneai că vrei să mergi mâine cu maşina la Metro?" [= ia-mă şi pe mine!]);

3) recurgerea la formule minimizatoare (litotă) („Ţi-a plăcut filmul de ieri? // Mă aşteptam la mai mult");

4) exagerarea unor afirmaţii (hiperbolă) („Ţi-am spus *de o mie de ori* să nu mai foloseşti această expresie!");

BDD-A745 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:05:21 UTC)

5) folosirea contradicţiilor în formularea răspunsurilor („A fost prezent în timpul orei? // A fost şi nu prea”);

6) apelul la ironie („Excelent răspuns!” [pentru un răspuns mediocru]);

7) formularea unor întrebări retorice („Ai fost cumva prezent acolo?” [pentru o afirmaţie lipsită de suport]);

8) recurgerea la unele expresii ambigue („Eşti fenomenal!” [compliment sau critică]);

9) folosirea unor formulări vagi („Mai sunt şi *unii* care uită să mulţumească” [critică]);

10) apelul la generalizări („Copiii trebuie să-şi asculte părinţii”) etc.

Modelul celor doi teoreticieni acoperă, aşadar, un număr variat de situaţii discursive, ce gravitează toate în jurul ideii că, odată efectuat un FTA, se declanşează o întreagă serie de strategii ce vor determina în mod esenţial comportamentul comunicativ al interactanţilor pe întreg parcursul desfăşurării activităţii conversaţionale, în sensul stabilirii unui echilibru între tendinţele intenţionale centrifuge ale celor implicaţi în respectiva activitate.

Noţiunea de «echilibru» (sau «balanţă») reprezintă, de altfel, o noţiune-cheie în literatura de specialitate, fiind un element prezent în majoritatea demersurilor ce au luat în discuţie natura raportului *Ego* / *Alter* prezent în interiorul oricărei interacţiuni verbale. Realitatea la care trimite acest termen este aceea că, fiind conştienţi de importanţa colaborării în economia oricărei structuri conversaţionale, interactanţii vor încerca în permanenţă să-şi ajusteze acele tendinţe centrifuge de care pomeneam mai sus, în scopul asigurării continuităţii lanţului discursiv. Iar această permanentă nevoie a „securizării” schimburilor verbale împotriva oricăror „accidente” ce ar putea distruge integritatea unui spaţiu comunicativ vine, pe de o parte, din nevoia fiecăruia de a-şi vedea duse la bun sfârşit propriile intenţii communicative (a căror realizare, în cazul unor disfuncţionalităţi la nivelul relaţiilor interumane, ar fi puternic ameninţată), iar, pe de altă parte, din constatarea că este mult mai uşor să previi o situaţie conflictuală (în primul rând, prin activarea unor diferite strategii ale politeţii) decât să încerci să o rezolvi postfactum, sau, dacă încercăm să judecăm situaţia în cauză din perspectiva costurilor implicate, putem spune că dacă nu se ajunge la o stare conflictuală generalizată, aceasta se datorează exclusiv costurilor mult prea mari pe care le-ar implica rezolvarea unei astfel de situaţii. Subscriind acestei idei, suntem de părere că ceea ce se realizează prin diferitele strategii ale politeţii manifeste la nivelul comunicării cotidiene este tocmai această echilibristică între diferitele tendinţe antagonice ce coexistă în interiorul unui univers discursiv, echilibristică ce nu reprezintă, până la urmă, decât o camuflare mai mult sau mai puţin reuşită a vectorilor prezenţi la nivelul structurii de adâncime, vectori ce nu de puţine ori sunt orientaţi în direcţii contrare.

În finalul acestei succinte treceri în revistă a principalelor modele aplicate politeţii verbale, vom încerca să ne precizăm propria poziţie cu privire la subiectul în discuţie.

Mai întâi, trebuie să constatăm că principiul cooperării şi principiul politeţii constituie la ora actuală cele două componenete principale ale majorităţii teoriilor ce au încercat să elaboreze un model interpretativ al conversaţiilor cotidiene, în calitatea acestora de manifestări primare ale facultăţii limbajului. Generalizarea celor două

BDD-A745 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:05:21 UTC)

principii la nivelul analizei conversaţionale a avut drept efect conturarea unui curent teoretic extrem de prolific, fapt ce a dus la crearea unui nou domeniu de cercetare în interiorul demersului pragmalingvistic, ce analizează pertinenţa discursivă a politeţii dintr-o perspectivă interdisciplinară.

Având ca premisă, aşa cum am mai menţionat deja, raţionalitatea subiacentă oricărui comportament comunicativ, cei mai mulţi cercetători au considerat necesar să sublinieze de fiecare dată că mecanismele conversaţionale urmăresc, în principal, asigurarea acelei atmosfere cooperative necesare, conform teoriei lui Grice, unei cât mai eficiente transmiteri a informaţiei între un emiţător şi un receptor, în calitatea acestora de elemente constitutive ale oricărui univers discursiv. Însă postularea acestui *irenism* interactiv, aşa cum a fost el formulat prin intermediul teoriei autorului mai sus amintit, ne duce cu gândul, *mutatis mutandis*, la teoria matematică a comunicării, centrată pe acelaşi aspect al eficientizării transmiterii informaţiei, teorie care, aşa cum am putut vedea pe parcursul lucrării de faţă, şi-a manifestat inadecvarea atunci când s-a încercat să fie aplicată la analiza proteicul domeniu al comunicării interpersonale[7]. Or, o asemenea perspectivă asupra politeţii devine irelevantă atunci când analiza se plasează la nivelul schimburilor conversaţionale, principalul scop nemaifiind acela al permeabilizării transmiterii informaţiei, ci acela al fluidizării conversaţiei, în sensul reglementării relaţiilor interpersonale care se stabilesc pe parcursul interacţiunilor verbale. Conştientizând importanţa acestei schimbări de optică, mulţi cercetători au încercat să depăşească acestă viziune irenică asupra politeţii, propunându-şi să surprindă motivaţia ce stă în spatele performării unor acte de limbaj etichetate ca politicoase. Astfel, fără a se neglija importanţa principiului cooperării în economia schimburilor verbale, a început să fie pusă în evidenţă treptat şi dimensiunea *agonală* a funcţionării respectivelor schimburi, care, chiar dacă a însoţit îndeaproape multe dintre teorii, a fost mai tot timpul plasată într-o zonă marginală din punct de vedere al importanţei care i s-a acordat în cadrul analizei conversaţionale. În ceea ce ne priveşte, aplicând distincţia *structură de suprafaţă / structură de adâncime* teoriilor pragmatice luate în considerare, am ajuns la concluzia că pentru structura de suprafaţă cel ce trebuie luat în considerare este principiul cooperativ, în timp ce structura de adâncime este ocupată de acea tensiune fundamentală ce pune în mişcare nevoia valorizării propriei personalităţi a indivizilor ce intră în interacţiune, tensiune teoretizată de noi

[7] Aceeaşi perspectivă a transmiterii informaţiei este păstrată şi în lucrări care, prin prisma direcţiilor de cercetare adoptate (cea a teoriei jocurilor adaptate domeniului conversaţiei, în speţă), ne-am fi aşteptat să se oprească şi asupra laturii creativ-agonale a interacţiunilor verbale: astfel, cercetătorul finlandez Lauri Carlson, deşi îşi înscrie cercetările sub semnul proteicului concept de «joc», se plasează exclusiv în orizontul teoretic al principiului cooperativ al lui Grice, echivalând *raţionalitatea* griceeană prin sintagma *coerenţă discursivă*. În condiţiile în care „«maximele conversaţionale» ale lui Grice devin parte componenă a finalităţilor unui joc dialogal" (Carlson 1983: xix), autorul formulează următoarea definiţie de lucru: „în concepţia mea, jocurile dialogale sunt *activităţi de cooperare în cadrul schimbului informaţional*" (Carlson 1983: xviii). Suntem aici, conform opiniei noastre, în prezenţa unei soluţii teoretice care permite doar o abordare limitată a dinamicii interacţiunilor verbale, datorită obnubilării unei componente importante a respectivelor activităţi, şi anume, *dimensiunea agonală* a acestora. Fără luarea în calcul a acestui aspect este puţin probabilă realizarea unei abordări optime a structurii conversaţiilor cotidiene, cu atât mai mult cu cât au fost adoptate ca fundament teoretic al demersului în cauză concepte din teoria jocurilor – o teorie care prin însăşi esenţa sa încearcă să răspundă provocărilor la nivel hermeneutic pe care le ridică diversitatea deconcertantă a fenomenelor ce constituie universul înconjurător.

BDD-A745 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:05:21 UTC)

sub forma *principiului agonal*. Din acest punct de vedere, considerăm că analiza fenomenului politeții trebuie să ia în considerare ambele principii, politețea fiind văzută de noi drept o cooperare la nivelul structurii de suprafață ce încearcă să *socializeze* principiul agonal activ la nivelul structurii de adâncime.

Luarea în considerare a valențelor agonale a interacțiunilor verbale a fost rezultatul direct al faptului că analizele elaborate conform variantei standard a principiului politeții au fost resimțite ca incomplete. În aceste condiții, fie că au fost recunoscute drept „limite" sau „slăbiciuni" ale principiului cooperării, fie că, dimpotrivă, le-a fost recunoscută valoarea în sine în cadrul analizei conversaționale, «agonemele» (Kerbrat-Orecchioni) au intrat treptat în categoria elementelor din ce în ce mai prezente pe masa de lucru a interacționiștilor.

Principalele aspecte care au marcat „reinventarea" principiului politeții (şi, în consecință, a întregului mecanism conversațional) din perspectivă agonală au fost:

a) conceperea conversațiilor cotidiene drept activități *contractuale*, pe parcursul cărora fiecare dintre cei implicați trebuie să respecte anumite reguli ale jocului, impuse de specificul situației de comunicare. Din această perspectivă, a fi politicos înseamnă a te manifesta la nivel comunicativ în limitele şi termenii contractului conversațional în curs, idee susținută, printre alții, de B. Fraser şi W. Nolen în cadrul modelului contractual al politeții propus de ei (*apud* Ionescu-Ruxăndoiu 2003: 97). Oferind o viziune destul de largă asupra politeții, conform căreia principiul în cauză nu acționează punctual şi doar în anumite momente ale conversației, ci el este o constantă a oricărei activități comunicative, manifestându-se cu precădere la nivel macrostructural, autorii în cauză consideră că interactanții renegociază în mod permanent termenii contractului conversațional, în funcție de schimbarea circumstanțelor ce definesc cadrul comunicativ existent la un moment dat;

b) constatarea că principiul politeții nu acoperă toate tipurile de manifestări conversaționale, numeroase fiind acele intervenții verbale care transgresează caracteristicile unui comportament politicos şi, implicit, cele ale unuia cooperativ (încălcarea regulilor politeții în cazuri de extremă urgență, de exemplu, atunci când diferențele de statut devin irelevante la nivelul funcționării conversației, principalul motiv al acestei surclasări a principiilor comunicative fiind o cât mai eficientă / rapidă transmitere a informațiilor de strictă necesitate în condițiile date);

c) existența unor mişcări comportamentale contradictorii la nivelul funcționării principiului politeții, exemplul clasic în acest sens fiind acela care opune nevoia respectării teritoriului partenerului de dialog imperativului valorizării feței pozitive a acestuia prin acțiuni cum sunt cele de a-i face complimente, ai propune diverse servicii, a-l flata etc. Contradicția ce ia naştere ca urmare a unui asemenea comportament poate fi formulata în următorii termeni:

> „cu cât valorizezi mai mult fața pozitivă a partenerului, cu atât îi amenințI fața sa negativă, şi invers" (Kerbrat-Orecchioni 1996: 63).

Noțiunea sub care a fost conceptualizată această realitate în literatura de specialitate este cea de «dublă constrângere» (*double bind* – vezi *supra*, nota 1), ea fiind preluată din inventarul teoretic al Şcolii de la Palo Alto (G. Bateson, P. Watzlawick) şi

BDD-A745 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:05:21 UTC)

adaptată analizei conversaţionale. Reactivată în acest nou cadru empiric, noţiunea în cauză este o expresie a faptului că există situaţii când între diferitele reguli ale politeţii pot interveni situaţii conflictuale, a căror rezolvare necesită din partea interlocutorilor o activitate strategică susţinută, în scopul asigurării permanente a unui *echilibru* între diversele tendinţe centrifuge existente în cadrul unui univers discursiv de factură interacţională;

d) stabilirea, în cazul raportului *egoism* / *politeţe*, a faptului că primul termen este caracterizat ca ţinând de domeniul *naturalului*, în timp ce al doilea este considerat drept un *artefact*, destinat activităţii de socializare a tendinţelor egoiste pe care individul le are incluse în mod natural în propriul bagaj genetic; în alţi termeni, putem spune că agonalul are prioritate ontologică asupra irenismului, acesta din urmă, în varianta politeţii presupusă ca implicită oricărui comportament comunicativ, fiind un *construct cultural* posterior, căruia îi este, într-adevăr, recunoscută importanţa majoră în cadrul definirii fiinţei umane drept *zoon politikon*. Din această perspectivă, activitatea comunicativă devine o perpetuă operaţiune de definire şi punere în practică a unor strategii discursive, menite să diminueze potenţialul conflictual al actelor verbale, în favoarea menţinerii unei atmosfere cooperative la nivelul structurii de suprafaţă a interacţiunilor verbale;

e) o dată acceptată această perspectivă, numeroasele reguli ce compun principiul politeţii vor fi analizate prin prisma eficientei organizări şi modelări la nivel discursiv a valenţelor agonale declanşate o dată cu actualizarea unui schimb conversaţional. În plus, luarea în discuţie a *naturii regulilor* ce guvernează orice comportament verbal reprezintă în aceste condiţii un extrem de util exerciţiu preliminar în sensul unei înţelegeri cât mai adecvate a structurii şi funcţionării interacţiunilor verbale. În acest sens, Kerbrat-Orecchioni declara:

> „Regulile care compun principiul politeţii sunt complexe şi contracdictorii. Pentru a le respecta aşa cum sunt, adeseori trebuie să recurgem la compromisuri (a fi politicos înseamnă a şti *să te adaptezi*) şi să efectuăm manevre care pot fi mai mult sau mai puţin elegante sau, dimpotrivă, nereuşite. Dar esenţialul este ca ele să fie suficient de suple pentru ca situaţiile de dublă constrângere în care ele ne plasează să nu fie fără ieşire [...]. Regulile interacţionale nu sunt atât de tiranice încât să nu poţi manevra fără ele şi să nu ieşi în mod onorabil din acest travaliu de echilibristică pe care ni-l impun. Există în funcţionarea interacţiunilor mult «joc», fapt ce permite societăţilor umane să nu ajungă la o schizofrenie colectivă, care ar fi în caz contrar inevitabilă" (Kerbrat-Orecchioni 1992: 288-289).

Iată, aşadar, că noţiunea de «joc» este direct implicată în descrierea funcţionării oricărei activităţi discursive, şi anume, în modul cel mai profund – cel al *regulilor constitutive*, pentru a relua sintagma din terminologia lui Searle. Flexibilitatea, precum şi *creativitatea* (dată de necesitatea de a *compune* diferite strategii, coroborată cu activitatea de a le *pune* apoi în aplicare) implicate în punerea în practică a regulilor conversaţionale devin, astfel, două elemente definitorii în încercarea noastră de a credita ca fundamentală dimensiunea agonală a interacţiunilor verbale.

f) în sfârşit, fiind considerată o manifestare a căutării irenismului la nivel interactiv, politeţea a fost definită în termeni negativi drept „o violenţă îndreptată împotriva violenţei" (Kerbrat-Orecchioni 1996: 65). Această metaforă are rolul de a

BDD-A745 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:05:21 UTC)

surprinde foarte bine, pe de o parte, imensul efort pe care fiecare interlocutor îl depune în direcţia formării unui comportament comunicativ în cadrul căruia valenţele agonale să fie cât mai bine gestionate (camuflate), iar pe de altă parte, potenţialul „agonistic" deloc de neglijat implicat în orice tip de comunicare faţă în faţă. Conştientizarea acestui aspect are rolul de a aşeza studiul interacţiunilor verbale pe un fundament mult mai adecvat, fapt ce ne permite să considerăm că dimensiunea ludic-agonală a conversaţiilor cotidiene reprezintă un element esenţial ce trebuie inclus în instrumentarul teoretic al celor ce analizează diferitele forme de manifestare discursivă a comportamentului uman.

Menţionarea acestor câtorva aspecte ce scot în evidenţă valenţele conflictuale ale interacţiunilor faţă în faţă au rolul de a valida într-o bună măsură perspectiva agonală asupra conversaţiilor cotidiene, pertinenţa teoretică a unei asemenea abordări dobândind în aceste condiţii o evidentă consistenţă epistemică. Acceptând implicaţiile teoretice pe care un asemenea punct de vedere le are la nivelul analizei conversaţionale, considerăm că reproşul pe care Kerbrat-Orecchioni îl face la adresa modelului Brown-Levinson, catalogându-l drept excesiv de negativ, prin centrarea aproape exclusivă pe noţiunea de FTA, trebuie privit cu o oarecare circumspecţie, cu atât mai mult cu cât însăşi autoarea în cauză scoate în evidenţă nu de puţine ori numeroasele aspecte de natură agonală implicate în desfăşurarea interacţiunilor verbale. Chiar dacă încearcă să acrediteze ideea preeminenţei travaliului cooperativ în raport cu valenţele conflictuale implicate în orice structură conversaţională, lingvista franceză nu poate eluda importanţa luării în considerare a diverselor elemente ce „subminează" funcţionarea principiul cooperativ, însuşi fenomenul politeţii datorându-şi în mare parte existenţa tocmai necesităţii contracarării efectelor perturbatorii la nivelul structurii discursive pe care valenţele în cauză le produc în permanenţă. Odată adoptată această perspectivă, reconsiderarea dihotomiei *cooperare-conflict* devine necesară, al doilea termen polarizând în jurul său, în aceste noi condiţii, o mult mai mare forţă explicativă. Plasarea analizei conversaţionale sub semnul agonalului constituie, după părerea noastră, o opţiune metodologică care, odată adoptată, poate asigura o abordare mult mai eficientă a diversităţii şi complexităţii situaţiilor de comunicare faţă în faţă. Acest fapt devine şi mai evident odată cu implicarea în procesul de „acreditare" a perspectivei amintite, pe lângă strategiile politeţii, şi a unui alt set de strategii discursive, care ocupă în economia schimburilor verbale din viaţa de zi cu zi un loc cel puţin la fel de important cu cele deja menţionate: *strategiile argumentative*, asupra cărora ne vom opri în cele ce urmează.

2.2. Revirimentul extraordinar pe care îl cunoaşte la ora actuală domeniul retoricii reprezintă una dintre cele mai notabile caracteristici ale epistemei contemporane. Fie că ne referim la structura de ansamblu a discursului ştiinţific din zona ştiinţelor exacte, fie că avem în vedere caracteristicile aceluiaşi tip de discurs, însă practicat la nivelul ştiinţelor socio-umane, interesul din ce în ce mai mare acordat dimensiunii argumentative în cadrul problematizărilor existente la nivelul cercetării ştiinţifice a devenit o constantă a ultimelor decenii. Această revenire în forţă a retoricii de tip clasic (văzută, aşadar, mai ales sub latura sa persuasiv-argumentativă, şi mai puţin ca studiu al tropilor) a fost corelată cu perioada de criză a fundamentelor

BDD-A745 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:05:21 UTC)

paradigmei moderne[8], criză declanşată în prima jumătate a secolului al XX-lea şi pe care societatea occidentală nu a reuşit încă să o depăşească în totalitate, multe dintre efectele sale fiind resimţite cu acuitate şi în prezent. Caracteristica principală la nivel epistemic a perioadei luate în discuţie este dată, în principal, de faptul că marile explicaţii monolitice aplicate realităţii au început treptat să devină inoperante, ca urmare a constatării că filosofia cu ajutorul căreia aceste modele interpretative şi-au construit fundamentele – raţionalitatea de tip cartezian, bazată pe postularea existenţei unui subiect absolut, instaurator de realitate – nu mai poate să răspundă în mod corespunzător exigenţelor unei analize interdisciplinare a fenomenalului, ea dovedindu-şi, astfel, incapacitatea euristică la nivelul studiilor ce-şi asumau ca element decisiv în configurarea propriei grile de interpretare o viziune sistemic-integrativă a universului înconjurător.

În aceste condiţii, a apărut ca necesară înlocuirea discursului de tip imanentist ce a caracterizat paradigma modernă (şi a cărui reprezentare fidelă la nivelul limbajului ştiinţific o constituia *logica formală*, fundamentată şi practicată la începutul secolului al XX-lea de autori precum Gottlob Frege sau Bertrand Russel) printr-un discurs care să fie dispus să includă în cadrele sale elemente ce ţineau de sfera probabilităţii, a aproximativului şi a relativităţii subsumate noţiunilor de «adevăr» şi «cunoaştere», elemente prin a căror coroborare să se poată articula modele de analiză mult mai flexibile şi mai comprehensibile în raport cu multiplele şi (nu de puţine ori) contradictoriile manifestări ale lumii fenomenale. Or, unul dintre domeniile cele mai „pretabile" unei astfel de acţiuni de „recadrare a realului" (Breton 1996: 60) s-a constatat a fi tocmai cel al argumentării, un domeniu considerat a fi prin excelenţă unul „al verosimilităţii, al plauzibilului, al probabilului, în măsura în care acesta din urmă scapă certitudinilor calculului" (Perelman, Olbrechts-Tyteca [5]1992: 1). În plus, insatisfacţia generată de neadecvarea logicii formale la analiza unor situaţii practice ale actelor de gândire îşi va găsi rezolvarea în aceste noi condiţii în fundamentarea unei *logici naturale* (sau *discursive*) (Jean-Blaise Grize), văzută ca un demers ce oferă „posibilitatea de a extinde logica la studierea operaţiunilor logico-discursive, care dau naştere schematizărilor argumentative" (Grize 1996: 4). Fiind considerată „o logică «de bun simţ», în care dimensiunea trăirilor subiective are un rol foarte important" (Carpov 2004: 175), logica naturală include ca element esenţial în procesul propriei constituiri *alteritatea* proceselor comunicative, dimensiunea interactivă a schimburilor verbale fiind urmărită şi analizată cu ajutorul unui aparat critic în interiorul căruia poziţii importante le ocupă termeni precum *schematizare*, *inferenţă*, *interpretare* sau *argumentare*. Prin faptul că ia în considerare subiectivitatea de tip contextual, logica naturală poate fi considerată drept o *logică-proces*, văzută ca o activitate ce se bazează

[8] Michel Meyer, *Préface* la (Perelman, Olbrechts-Tyteca [5]1992). Autorul constată că legătura dintre criza unei paradigme şi creşterea concomitentă a interesului pentru retorică poate fi observată mai întâi la vechii greci, unde declinul înfloritoarei lor mitologii (în calitatea acesteia de viziune de ansamblu asupra lumii) a fost însoţit de naşterea sofisticii, aceasta încercând să suplinească într-o oarecare măsură „deficitul de certitudine" apărut în urma destrămării modelului mitologic. Apoi, aceeaşi resuscitare a retoricii poate fi constatată în Renaştere, când imposibilitatea configurării ştiinţei moderne, ca urmare a impactului încă mult prea mare pe care scolastica şi teologia îl aveau nu numai asupra simţului comun, dar şi a lumii ştiinţifice în general, a constituit impulsul dezvoltării retoricii renascentiste.

BDD-A745 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:05:21 UTC)

pe participarea activă a subiecților la construirea universului discursiv, aceasta opunându-se *logicii-sistem*, care este un limbaj formal ce se situează în afara datelor contextuale (Grize 2004: 37) şi care, tocmai datorită acestei opțiuni metodologice, devine irelevantă pentru o analiză de tip interacționist a conversațiilor cotidiene.

Reorientarea interesului spre discursivitatea gândirii reprezintă, astfel, o soluție dată nevoii depăşirii paradigmei moderne ce exacerbase direcția formalizantă în analiza conținuturilor mentale. Argumentarea devine una dintre formulele cele mai adecvate stilului de gândire integrator ce caracterizează cercetarea ştiințifică actuală, gândirea de tip discursiv dobândind noi valențe euristice, mai ales în condițiile în care limbajul a devenit treptat una dintre preocupările majore incluse pe agenda de cercetare a unor direcții şi domenii ştiințifice din ce în ce mai numeroase. Astfel, dacă istoria modernă a retoricii poate fi considerată drept o continuă încercare de eliminare treptată din formula clasică a discursului oratoric a părții argumentative în beneficiul studierii aproape exclusive a tropilor (metafora şi metonimia ocupând o poziție privilegiată în interiorul acestei direcții), ajungându-se în consecință la formula unei „retorici restrânse" (Genette 1970: 158-171) ce se ocupa doar cu analiza figurile de stil (şi care, chiar şi astfel configurată, a ajuns să fie scoasă spre sfârşitul secolul al XIX-lea din programele şcolare franceze şi înlocuită cu istoria literaturilor greacă, latină şi franceză – Reboul 1991: 91[9]), *retorica rediviva* constituie la ora actuală o amplă mişcare de recuperare la nivelul discursului ştiințific a dimensiunii persuasiv-argumentative, respinse la epoca respectivă atât de pozitivism, care o considera drept un atentat la integritatea adevărului ştiințific, cât şi de romantism, de data aceasta în numele sincerității, ca deviză sub care respectivul curent literar şi-a plasat în bună parte demersul artistic.

Acest efort recuperativ îşi are originea în două lucrări ce au apărut simultan, una venind din domeniul logico-juridic (Perelman, Olbrechts-Tyteca 1958), cealaltă din domeniul epistemologiei şi logicii ştiinței (Toulmin 1958), ambele devenite între timp puncte de reper în analizele dedicate resorturilor argumentative ale comportamentului comunicativ. Prima dintre ele este construită pe baza observațiilor concrete şi a investigațiilor empirice, dorindu-se „o ruptură cu concepția carteziană a rațiunii şi a

[9] Două par a fi fost motivele pentru care „argumentarea pare să fi fost expediată la magazinul de antichități, împreună cu retorica oratorică şi cu logica văzută ca oglindă a gândirii": mai întâi, această situație trebuie pusă în legătură cu schimbarea de atitudine realizată odată cu instalarea celei de-a Treia Republici Franceze, a cărei ideologie va impune o direcție laică şi pozitivistă asupra dezvoltării ştiinței, culturii şi societății, în opoziție totală cu viziunea clericală dominantă până atunci. Din această confruntare, în primul rând de ordin politic, retorica – în calitatea acesteia de exponent prin excelență al paradigmei ecleziastice – va avea de suferit, ea fiind marginalizată din ce în ce mai mult, ajungându-se ca în 1885 să fie scoasă din programele învățământului secundar iar în 1902 să fie desființate şi «clasele de retorică» din licee.

Al doilea motiv al „delegitimării" retoricii îl constituie procesul de formalizare pe care îl cunoaşte logica (în calitatea acesteia de principal suport al activității argumentative) începând cu lucrările lui Gottlob Frege, apărute în ultima parte a secolului al XIX-lea. Din acest moment, disciplina în cauză nu mai este considerată ca o „artă a gândirii", ci ca una a calculului, ea fiind apropiată din ce în ce mai mult domeniului matematicii.

În aceste condiții, singurul refugiu al studiilor asupra argumentării retorice va rămâne în continuare spațiul clerical, mai precis, filosofia neo-tomistă ce domina educația religioasă a epocii, filosofie care, considerând logica drept fundament al gândirii, reuşea tocmai prin această opțiune gnoseologică să confere în continuare legitimitate studiului retoricii (Plantin 2004: 159-181).

BDD-A745 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:05:21 UTC)

raţionamentului, care şi-a pus amprenta pe filosofia occidentală a ultimelor trei secole" (Perelman, Olbrechts-Tyteca [5]1992: 1), pe când cea de-a doua lucrare reprezintă în primul rând o construcţie reflexiv-teoretică, ce încearcă să explice din punct de vedere logic întreaga panoplie de situaţii de tip argumentativ ce se pot întâlni la nivelul comportamentului comunicativ cotidian. Aceste două lucrări au constituit aşadar punctul de plecare în direcţia configurării *noii retorici* – o direcţie de cercetare ce a contribuit în mod decisiv (prin reconsiderarea valenţelor euristice pe care argumentarea le are) la instituţionalizarea retoricii, în perspectiva unei cât mai adecvate abordări a coplexităţii fenomenologice a lumii contemporane.

Pe lângă aceste demersuri teoretice care se plasează în bună parte pe aceeaşi orbită a considerării argumentării din perspectiva logicii sale interne de funcţionare (o *logică informală* de data aceasta, opusă logicii formale practicate de pozitivismul logic, analiza discursului argumentativ vizând mai ales nivelul *conţinutului* relaţiilor ce se stabilesc între diferiţii termeni implicaţi în structurarea universului discursiv), există o altă direcţie destul de importantă de cercetare ce se centrează pe analiza *formelor* lingvistice în care se manifestă argumentarea. Această direcţie este reprezentată mai ales de lucrările lui Oswald Ducrot şi Jean-Claude Anscombre[10], fiind preluată şi dezvoltată de numeroşi adepţi în special din spaţiul francofon. Ideea principală în jurul căreia îşi construiesc cei doi teoria este că

> „organizările argumentative posibile într-un discurs sunt legate de structura lingvistică a enunţurilor şi nu doar de informaţiile pe care acestea le vehiculează",

fapt care îi motivează să

> „considere posibilităţile organizării argumentative din perspectiva studiului limbii şi de a nu le abandona unei retorici *extra-lingvistice*" (Anscombre, Ducrot 1983: 9).

În acest sens, orice construcţie discursivă ce este orientată înspre atingerea unui anumit rezultat va utiliza un anumit set specializat de *mărci lingvistice*, care va reuşi să o deosebească de orice altă formă discursivă şi care îi va conferi, în consecinţă, o anumită identitate. Aceste mărci fie se află la suprafaţă, aflându-se înscrise în mod vizibil în structura discursului, fie sunt camuflate, caz în care va trebui să le căutăm. Teoria celor doi autori (cunoscută şi ca *teoria argumentării în limbă*) se centrează în special pe relevarea funcţiilor argumentative ale acestor mărci lingvistice, denumite şi *conectorii pragmatici* („aşadar", „deci", „fiindcă", „dar", „pentru că" etc.), care, o dată utilizate în construirea enunţurilor, le va imprima o anumită *orientare argumentativă*, însăşi argumentarea fiind considerată din acest punct de vedere o „*vectorializare pragmatică a activităţii discursive*" (Rovenţa-Frumuşani 2000: 112). Această teorie, făcând o distincţie categorică între *argumentarea retorică* şi *argumentarea lingivistică* (Ducrot 2004: 17-34) (cărora le şi acordă o autonomie totală la nivelul relaţiilor reciproce, motiv pentru care demersul în cauză a fost catalogat ca având un caracter *radical* în raport cu celelalte abordări din domeniu), îşi plasează sfera de interes la

[10] Sinteza rezultatelor la care au ajuns cei doi autori se găseşte în (Anscombre, Ducrot 1983).

BDD-A745 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:05:21 UTC)

nivelul structurilor lingvistice ce contribuie la conturarea diferitelor strategii argumentative. Datorită acestui motiv, teoria celor doi autori poate fi considerată ca reprezintând pandantul lingvistic al noii retorici, ea fiind o direcție de cercetare productivă, cu rezultate consistente în direcția decelării resorturilor argumentative înscrise în însuşi sistemul limbii. Ea se înscrie în direcția interacționistă de analiză a limbajului, ce neagă caracterul exclusiv „instrumentalist" al funcționării acestuia, acordându-i, dimpotrivă, un statut aparte în însăşi configurarea socialului:

> „În această perspectivă, precum în cea deschisă de Benveniste, trebuie să admitem faptul că relațiile intersubiective inerente vorbirii nu se reduc la comunicarea înțeleasă în sens restrâns, adică la schimbul de cunoştințe: trebuie, dimpotrivă, să introducem printre acestea o mare varietate de raporturi interumane, cărora limba le furnizează nu numai ocazia şi mijlocul de manifestare, ci şi cadrul instituțional, regula. Limba nu mai este, aşadar, doar locul unde indivizii se întâlnesc, ci ea impune acestei întâlniri forme bine determinate. Ea nu mai este doar o condiție a vieții sociale, ci devine un mod de viață socială. Ea îşi pierde inocența. Vom înceta, aşadar, să definim limba, precum Saussure, drept un cod, adică un instrument de comunicare. O vom considera însă drept un joc, sau, mai exact, ca presupunând regulile unui joc – a unui joc care se confundă în linii generale cu însăşi existența cotidiană" (Ducrot [3]1991: 4-5).

Suntem, aşadar, în prezența unei viziuni profund *agonale* asupra naturii limbajului uman, conform căreia dinamica interacțiunilor umane devine o componentă de bază în structura angrenajului social. Regulile „jocului" conversațional (în care sunt incluse constrângeri, condiționări, strategii şi tactici dintre cele mai diverse) sunt considerate, în termenii perspectivei de față, drept un model al reglementărilor ce acționează la nivelul dinamicii sociale specifice unei comunități date.

Strategiile argumentative, în calitatea lor de tehnici discursive ce au ca scop obținerea adeziunii din partea auditoriului pentru tezele prezentate, constituie un capitol important din economia oricărui univers discursiv, decriptarea corectă a intenționalității ce le circumscrie având rolul de a duce la o mai bună înțelegere a structurii de adâncime a comportamentului comunicativ. Fiind un discurs finalist, ce urmăreşte inducerea din partea locutorului a unui anumit set de presupoziții şi credințe la nivelul universului perceptiv al interlocutorului, în ideea modificării atitudinii acestuia cu privire la anumite aspecte ce intră în sfera comună de interes a celor doi, argumentarea constituie prin acest fapt un tip de discurs profund marcat de dimensiunea agonală implicită relațiilor interumane. În consecință, mişcările strategice reprezintă în acest caz modalități curente de punere în acțiune a „arsenalului" persuasiv pe care fiecare participant la o interacțiune verbală îl posedă, utilizarea adecvată a capitalului strategic pus în joc contribuind în cele din urmă la definirea propriilor *competențe argumentative.* În fine, această focalizare a mijloacelor persuasive în direcția modelării universului cognitivo-acțional al interlocutorului reprezintă *forța argumentativă* a fiecărei intervenții verbale, forță ce derivă direct din capacitatea locutorului de a-şi exploata la maximum propria competență comunicativă.

Fiind un domeniu prin excelență al creativității, a elabora o taxonomie a strategiilor argumentative care să se dorească exhaustivă devine greu realizabilă. În

BDD-A745 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:05:21 UTC)

aceste condiţii, vom încerca să sugerăm o posibilă diferenţiere a acestora pe două paliere, în funcţie de nivelul la care ele se articulează:

A) *strategii discursiv-argumentative globale*, cum sunt explicaţia, descrierea sau naraţiunea, ce devin sinonime cu însuşi tipul de discurs performat; deşi, ca modalitate curentă de manifestare comunicativă, cele trei tipuri de tehnici sunt neutre din punct de vedere subiectiv-argumentativ, atunci când includ în structura lor anumiţi operatori, modalizatori sau conectori discursivi ce trădează intenţia persuasivă a locutorului, acestea pot fi considerate drept strategii discursive, cu o anumită forţă şi orientare argumentative;

B) *strategii discursiv-argumentative punctuale* (întrebarea retorică, negaţia polemică), care se manifestă sub o formă mult mai redusă în comparaţie cu strategiile globale, având însă o forţă argumentativă mult mai mare, tocmai prin concentrarea lor sub aspectul unor intervenţii bine localizate şi individualizate în economia universului discursiv. Din acest punct de vedere, putem considera respectivele tehnici ca *declanşatori argumentativi* ce vor dinamiza derularea întregului parcurs interactiv.

A.1. *Explicaţia* reprezintă o încercare a locutorului de a face accesibil partenerului său un anumit conţinut informaţional, de obicei anterior momentului interacţiunii verbale. Aşa cum precizam şi mai sus, în mod normal unei explicaţii îi lipseşte implicarea afectivă a celui ce o realizează, ea derulându-se fără nici un *parti-pris* din partea locutorului ce o construieşte, fie că acesta utilizează canalul oral, fie că recurge la forma scrisă (un articol ştiinţific, de exemplu).

Ca tehnică discursivă, explicaţia presupune o *schematizare* (ce vizează obiectul supus operaţiunii cognitive de „ancorare" într-un univers discursiv dat, accentul fiind pus mai ales pe experienţele comune ale interlocutorilor, ce stau la baza *istoriei conversaţionale* deja preexistente între cei ce participă la un anumit univers discursiv), o *justificare* a motivelor pentru care obiectul ca atare a devenit subiect al explicaţiei şi o *organizare discursivă coerentă*, nivel la care acţionează regulile de coerenţă sau adecvare textuală (Ducrot [3]1991: 69-79). Toate aceste etape ce reprezintă puncte obligatorii în structura explicaţiei sunt corelate ulterior (în vederea asigurării coerenţei discursive) sub forma triadei *caracterizarea obiectului – dezvoltarea caracterizării – noua definiţie propusă* (Roman 2000: 88).

Însă există şi situaţii când explicaţia îşi depăşeşte statutul de neutralitate, în primul rând prin includerea în sfera sa a unor „potenţatori" argumentativi, care să scoată în evidenţă implicarea afectivă a locutorului în structurarea discursului explicativ. Iar elementele care atestă dimensiunea subiectivă ataşată unei explicaţii sunt, în primul rând, modalizatorii, operatorii sau conectorii argumentativi, precum şi orice element ce poate fi considerat ca aparţinând unui vocabular de tip *axiologic*, elemente care demonstrează, aşadar, „investiţia" afectivă a locutorului în procesul elaborării explicaţiei.

> „Poporul român↑ înaINte ca să fi (AK) să-şi fi definit strucTUra lui ETnică↓ structura lui **.** în gândire↓ în sentimente↓ da ↓ poporul nostru a trecut prin câteva secole în care a fost influenţat de diverse popoare din vecinătate. Mai hotărâTOAre a fost influenţa slavă↓ [îşi drege glasul] care (sic!) şi AStăzi o întâlnim prin o sumedenie de

BDD-A745 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:05:21 UTC)

cuvinte din limba românească. Au fost ŞI alte influenţe↓ care însă au fost trecătoare şi care N-AU durat.

Un popor↑ ca să poată să să afirme ↑ are nevoie de două etape ale conştiinţei lui↓ conştiinţa ETnică↑ şi conştiinţa istorică. Conştiinţa etnică↑ este aceea de a-şi da seama↓ că el este ALTfel decât alte popoare↓ prin limbă↑ prin obiceiuri↑ prin tradiţii↑ prin cultura↓ mai mult↑ (sic!) sau mai puţină↑ pe care o are. Sub acest raport↑ puTEM vorbi despre o conştiinţă etnică românească↑ care s-a înfiripat mail ales↑ în veacurile patru↑ **.** cinci şi şase. Mai târziu↑ **. .** MULT mai târziu chiar↑ după ALte câteva secole↑românii au ajuns să aibă ŞI-O conştiinţă naţională. Conştiinţa naţională↑ este unitatea↓ de gânDIre↓ de sentiMENte↓ de isTOrie comună↓ de rânduIELI de viaţă↓ de conCEPţie de viaţă↓ pe care un popor o are↑ şi de idealul spre care el se-ndrumează. **.**

Aceste împrejurări↓ cari↓ÎNtr-adevăr au dat fiinţă poporului român↑ s-au petrecut în veacurile şase şapte opt am putea spune Până la anul o mie. **.**" [CORV, p. 91-92]

Deşi în cazul de faţă avem de-a face cu un discurs „clasic" de tip explicativ (în care o persoană – profesor universitar – prezintă nepoţilor câteva momente din istoria poporului român[11]), este vizibilă participarea afectivă a locutorului la punerea în scenă a actului discursiv, în primul rând prin utilizarea unor operatori argumentativi precum „însă", „chiar", „într-adevăr", dar şi prin exploatarea mijloacelor suprasegmentale (intonaţionale mai ales) ce însoţesc textul, cum ar fi accentul emfatic, marcat în text prin majuscule.

A.2. *Descrierea*, ca tehnică discursivă, are ca principală funcţie aceea de a introduce în circuitul comunicativ/narativ anumite secvenţe situaţionale, anumite *stări* ce au drept principală caracteristică *tabularitatea* prezentării lumii fenomenale (Roman 2000: 91). Din punct de vedere al extensiunii pe care o poate lua, descrierea se poate desfăşura fie la nivelul întregii intervenţii verbale, fie se poate prezenta doar la nivelul unui fragment ce concentrează, în aceste condiţii, întreaga forţă argumentativă.

Printre modalităţile concrete ce pot să confere descrierii o valoare argumentativă amintim, în primul rând, folosirea unui vocabular valorizant, în care intră adjective cu funcţie calificativă, metafore, enumerări, antiteze, comparaţii, epitete etc., altfel spus, o întreagă pleiadă de termeni şi sintagme ce probează intenţionalitatea de tip axiologizant a locutorului. În plus, dimensiunea argumentativă poate fi redată şi prin întregi fraze cu caracter afectiv (exclamaţii, întrebări, negaţii etc.). Orientarea argumentativă a discursului descriptiv se poate realiza prin utilizarea unor conectori de tipul „în primul rând", „mai întâi", „apoi", „în sfârşit" etc., care stabilesc o anumită ierarhie în cadrul etapelor ce intră în componenţa unei descrieri.

AH: [...] Se pare că ei SÂNT↓ adică s-au creat nişte tensiuni cumva: **.** opulare↑ deci este aCEAStă pătură↑ şi pătura doctorilor↑ care **.** iau nişte sume FAbuloase↑ şi NU toată lumea are acoperire: medicală. Deci sânt doar parţiAL acoperiţi↓ adică sânt tot felul de societăţi de asigurare↑ este un sistem FOARte încâlcit de fapt. Şi: AU↓ şi ei probleme numa' că problemele↓ lor NU sânt /î: **. .** la un nivel atât de general↑ şi este o societate per **.** total↑ foarte bogată. **.** Şi-atunci↑ toate se susţin cumva: ALTfel, Şi://

LDJ: Şi Totuşi mai demoCRAtică decât altele↓ aŞA cum este. Uneori PREA.

[

[11] Conform casetei introductive ataşate textului în cauză.

BDD-A745 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:05:21 UTC)

AH: **<Î** SI **Î>** gur că da. /î Nu↓ este /î cred că uneori este o libertate ⊥ [râde] . mă rog↓ **<@** uneori e bună **@>** şi-o oarecare constrângere. Adică cred că ŞI la ei↓ la chestia asta cu ARmele↓ şi ⊥ **.** Copiii care reclamă profesorii dacă-i: CEARtă sau îi admonestează↓-şi reclamă părinţii că i-au bătut şi-i dă (sic!) în judecată adică↓ şi-ajung la tribunal↓ deci tot felul de ⊥ Se duc la câte-o casă dintr-astea şi stau acolo pentru că **.** se ceartă cu părinţii↑ adică sânt totuşi nişte lucruri nelalocul lor pă care şi EI le recunosc că NU erau aşa acum cincisprezece-douăzeci de ani↓ adică totuşi sânt uneori↓ depăşesc o limită a: ⊥

LDJ: Dac-au ajuns copiii să **<MARC** divorţeze **MARC>** de părinţi.

[

AH: divorţeze de părinţi↓ da↓ adică sânt destul de:

[

LDJ: Asta este-o premiEră.

AH: Da. **.**

II: Nu-şi mai recunosc părinţii. [râde]

AH: În sfârşit. **.** E↓ ASta este. O lume **<@** destul de nebun-aşa↑ **@>** dar care totuşi are un /î: Funcţionează.

LDJ: Este o societate care funcţionează↑ şi material↑ este: **.** ALTfel decât restul↑ însă **.**

AH: perfectă NU e↑ şi **<?** cred că e mai bine aşa. **?>** **.** E totuşi altă: ⊥ Se discută la Alte: nivele cumva de **.** bunăstare↑ deşi: SÂNT probleme. [CORV, p. 109-111]

În textul de faţă avem o descriere a modului în care funcţionează societatea americană, aşa cum a fost aceasta percepută de o persoană (AH) ce a avut ocazia să stea cu familia aproximativ un an în SUA[12]. Departe de a fi o descriere neutră a cutumelor ce caracterizează respectivul spaţiu cultural, AH foloseşte în prezentarea principalelor momente ce i-au reţinut atenţia pe parcursul perioadei petrecute în mediul nord-american un întreg arsenal de mijloace lingvistice şi paralingvistice, multe dintre ele deja prezentate de noi mai sus. Astfel, remarcăm folosirea pe scară largă a operatorilor şi conectorilor discursiv-argumentativi „deci", „aşadar", „adică", „totuşi", „însă", „în sfârşit", „de fapt" etc., elemente ce contribuie, în primul rând, la definirea orientării argumentative pe care locutorul o adoptă şi, mai mult chiar, o promovează pe întreg traseul conversaţional; apoi utilizarea unui vocabular de tip valorizant, ce conferă discursului o dimensiune axiologică, mărcile lingvistice în cauză arătând coparticiparea afectivă a locutorului la realizarea actului descriptiv: „sume fabuloase", „un sistem foarte încâlcit, de fapt", „o societate per total foarte bogată", „şi totuşi mai democratică decât altele", „lucruri nelalocul lor" etc. În sfârşit, ca şi în cazul explicaţiei, nu trebuie neglijată valoarea argumentativă a mărcilor suprasegmentale, accentul emfatic având un rol major în decriptarea atitudinii locutorului în raport cu subiectul conversaţiei (în cazul de faţă prezenţa acestui accent fiind semnalată prin folosirea majusculelor în cadrul transcrierii secvenţelor conversaţionale).

A.3. Dintre strategiile discursiv-argumentative globale, *naraţiunea* reprezintă, ca tehnică discursivă, un caz mai puţin marcat sub aspectul mişcărilor interactive realizate în mod efectiv între participanţii la un anumit schimb verbal, în sensul că schimburile conversaţionale – în calitatea acestora de principal „ingredient" în structura oricărui univers dialogal – sunt reduse în acest caz la minimum. Cu toate acestea, chiar

[12] Informaţie preluată, de asemenea, din caseta introductivă ce însoţeşte textul.

BDD-A745 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:05:21 UTC)

şi în cazul de faţă sunt situaţii când structura narativă pe care un locutor o „propune" interlocutorului poate prezenta numeroase „urme" ale unei investiţii de tip subiectiv, ce conferă textului în cauză o forţă argumentativă evidentă.

> „**B:** [doamnă↓ eu eu lucrez şi n:ici nu vreau să vă impresionez↓ ni:ci nu vreau să mă dau cum se spune# rotund. dar în sănătate la momentul actual e un HAOS toTAL. deci# ei şi asta au vrut să facă. ori că are pică pă# omeNIre↓ deci pe români să-i# TERmine↓ ori↑# pe noi↓ mai puţin spus↓ pentru că asta_este↓ ca: angajaţi într-un Domeniu. dar e un haos tot– total eu am avut ocazia să să să să dau un eXEMplu. deci am plecat într-o dimineaţă la serviciu↓ şi stau la potcoavă la vitan şi în SPAţiu ală verde dintre sensurile de mers ale:# maŞInilor↓ e un spaţiu verde↑ şi era un# bătrîn↓ căzut↓ de dimineaţă↓ i-a venit rău şi ă mă rog↓ l-a(u) luat cineva cu maşina şi i-am zis HAI domle (xxx) la policlinica vitan şi: UNde stai tataie. zice la ma– matei ambrozie. m-am gîndit că stă⊥ fiind în zonă↓ aparţi:ne cu medicul de familie de de vitan. chiar dacă nu este medicul LUI↑ un prim ajuTOR acolo↓ îi dai ceva să nu⊥ ei↓ vreau să spun că l-a luat cetăţeanu ală-n maşină↓ am mers şi eu cu el↓ l-am dus la CINCI MEdici. i-a dat băiatu ăla# cinzeci de mii↓ în eventualitatea cazului cînd să-ntoarce să ia vrun taxi sau să să nu mai stea <$_{R}$ aşa>↓ şi: l-am dus şi io la↑# Medici de familie. la care m:– mi-a ieşi:t cabinetu-n faţă↓ la ăla <$_{R}$ am vrut să intru>. să-i ia o tensiune↓ să-i dea o pastiluţă↓ să-i Facă ceva# o apă şi un ZAhăr↓ ceVA. să-i⊥ să-l întindă pe un scaun↓ [pe o masă↓ pă o bancă↓
>
> **A:** [nu i-a făcut nimic ((rîde))
>
> **B:** m-a plimbat.# ca-n final# la un⊥ la al cincilea mi-a venit dreacii. şi i-am⊥ şi l-am obligat într-un⊥ bine: i-am zis↓ dom doctor↓ sînteţi al CINcilea domne↓ păi CE fac păi pîn la (xxx)? <$_{J}$ du-l şi dumneata la etaju CINCI↓ acolo unde sînt medici NUmai de familie>. deci io am fost cu el la ie:tajul unu↓ unde sînt ŞI medici de fami– (deci) la al cincilea am spus↓ al cincilea zice# <$_{J}$ du-l şi tu că eu n-am timp↓ am treabă↓ am mu– mulţi pacienţi. aşa ca şi cum a fost că n-am⊥ # <$_{F, IM}$ lasă-mă-n pace># <$_{R}$ du-l de-aici># <$_{R}$ n-am nevoie de el>. şi i-am zis. domle:↓ dac-aveţi nevoie: de PLAtă:↓ pentru a::– a:cordarea unui ajutor↓ cît de banal şi micuţ ar fi↓ vă plătesc io. ştiţi↑ fac io chestia asta↓ cît costă plătesc io↓ da' n:u să poate._păi io trebuia(m) să fiu şi io la muncă._dumneata crezi că io mă plimb cu el pîn la doişpe ziua? şi pîn la urmă l-a luat
>
> **C:** probabil nu ştia că i-a fost rău pe stradă
>
> **B:** da' i-am expliCAT înainte toate cele. domnule am dat de el↓ uitaţi aşa↓ i-am făcut aŞA↓ i-am dres aŞA↓ a avut aŞA↓ transpiraţie_cutare↓ i-am explicat. restu↑# ocupaţi-vă. şi la la lui i-am spus# tataie ia ia de aici încă cincizeci de mii# i-am mai dat şi io cinzeci de mii dacă e ceva de ă de plată pentru domnu doctor s-aveţi bani să plătiţi. adică l-am: obligat# bă↓ vrei BAni↓ uite-ţi plătesc↓ da' fă-i ceVA. ce i-o fi făcut că a:: a rămas în cabinet acolo cu el. da' nu să POAte aşa ceva↓ şi-un CÎIne [dacă-i
>
> **A:** [cred că
>
> +**B:** vine nenorocirea↓ îl iei d-acolo şi-l dai pe trotuar." [IVLRA, p. 31-32]

Textul de faţă reprezintă o ilustrare a atitudinii pe care locutorul o are în legătură cu situaţia sistemului medical din România, acesta argumentându-şi propria convingere prin recursul la un exemplu edificator în direcţia celor susţinute de el. Departe de a fi neutră din punct de vedere al implicării afective a „actorului" principal, prezenta narăţiune include anumite tehnici şi structuri discursive ce-i conferă o vizibilă orientare argumentativă, uşor de decelat pe parcursul întregii secvenţe discursive.

BDD-A745 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:05:21 UTC)

Astfel, chiar în debutul fragmentului avem structura „nici..., nici..., dar...", care are rolul, mai întâi, de a asigura discursului locutorului o anumită doză de obiectivitate (prin negarea repetată („nici..., nici...") a oricărei posibile dimensiuni persuasive a secvenţelor discursive ce vor urma – mişcare ce poate fi asociată unei *captatio benevolentiae*), pentru ca ulterior, prin folosirea unui conector argumentativ de tip aditiv („dar"), acelaşi locutor să introducă tema principală a naraţiunii, printr-o secvenţă discursivă puternic marcată argumentativ, atât la nivel textual (prin folosirea unui adjectiv valorizant: „haos total"), cât şi la nivel suprasegmental (folosirea accentului emfatic). Putem spune că acest tip de construcţie reprezintă una dintre structurile discursive cele mai marcate din punct de vedere argumentativ, forţa argumentativă generată în acest caz fiind direct proporţională cu puternica tensiunea rezultată din mişcarea centrifugă pe care juxtapunerea conectorilor argumentativi „nici" şi „dar" o realizează şi o întreţine în acelaşi timp.

Discursul este punctat în continuare de prezenţa a numeroase alte structuri argumentative, cum ar fi conectorii argumentativi: „deci", „dar", „adică" etc., acumulări şi redublări de structuri, care potenţează nivelul afectiv implicat în construcţia discursului: „la ăla am vrut să intru, să-i ia o tensiune, să-i dea o pastiluţă, să-i facă ceva: o apă şi un zahăr, ceva; să-i... să-l întindă pe un scaun, pe o masă, pă o bancă...", „domnule am dat de el, uitaţi aşa, i-am făcut aşa, i-am dres aşa, a avut aşa, transpiraţie, cutare, i-am explicat", propoziţii scurte, exprimate lapidar, care creează impresia mişcării: „lasă-mă-n pace, du-l de-aici, n-am nevoie de el" etc.

În sfârşit, textul se încheie cu o altă structură marcată la nivel argumentativ, prin utilizarea unei comparaţii puternic conotate sub raport axiologizant: „da' nu să poate aşa ceva: şi-un cîine, dacă-i [...] vine nenorocirea, îl iei d-acolo şi-l dai pe trotuar".

După cum se poate observa, orice element ce reuşeşte să modifice ordinea rectiline a unui flux conversaţional poate fi considerat un operator argumentativ (în sens general), ce imprimă interacţiunii verbale caracteristicile unei mişcări strategice la nivel discursiv – dovadă a investiţiei de tip afectiv pe care interlocutorii o fac în structurarea univerului comunicativ în cauză.

B.1. *Întrebarea retorică*, în calitatea sa de strategie discursiv-argumentativă punctuală, reprezintă, de fapt, o falsă întrebare pentru care răspunsul este evident, putând fi considerată, din acest punct de vedere, drept o afirmaţie cu caracter deghizat. Nesolicitându-se nici un răspuns, ceea ce se urmăreşte prin acest tip de strategie discursivă este fie obţinerea participării emotive a interlocutorului la construcţia schemei discursive, fie câştigarea adeziunii acestuia în raport cu mişcarea argumentativă a locutorului, fie exprimarea stării afective a locutorului (a nedumeririi, a indignării etc.):

> „Eu↑ fiind din /î sânu (AK) izvorât din SÂnul acestei clase↑ şi cunosc- (AK) clase în ghilimele↑ şi cunoscând realitatea↑ am zis↓ NU există↓ de fapt↓ o CLAsă tărănească↑ există PĂturi ţărăneşti↓ pentru că CE au în comun din punct de vedere economic↑ /ă: cei care au peste cinzeci de hectare↑ cu cei care au SUB douăşcinci↑ cu cei care au cinci sau mai puţin. MI se pare că: putem să vorbim acum de PĂturi ţărăneşti." [CORV, p. 181]

BDD-A745 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:05:21 UTC)

„O carte dă ŞTIINţă scrisă cu abilitatea unui **<R <Î** MAre romancier.**Î> R>** Vă spun↓ această carte m-a impresionat↓ această carte↑ aCUM ş- şi ca să vă spun adevărul↑ am stat şi m-am NEdumerit↑ şi mă nedumiresc şi astăzi↑CUM de-a fost posibil↓ şi această mărturisire-o fac cu mâna pe suflet↓ ca un om care-a scris o as- o asemenea carte↓ care a motivat doctrina prin TEze↓ prin arguMEnte↓ nişte lucruri care erau de o mare valabilitate↓ cum a putut Petru **<Î** Groza **Î>** care făcea parte din din /î:: generaţia de intelectuali a tatălui meu↓ **<R** pentru că cu fratele lui Petru Groza↓ cu Victor Groza↓ doctorul de la Târgu Mureş↑ **R>** am avut o convorbire când a avut loc /î: întâlnirea de cinzăci dă ani de la terminarea liceului. Sigur că nu eram atunci în măsură **<R** asta s-a-ntâmplat acum aproape R> patruzăşcinci de ani↓ aşa. ⊥ /î CUM a fost posibil ca Groza să ig**<F** nore↓ **F>.** disponibilităţile intelectuale↓ şi **<F** înclinarea **F>** demoCRAtică abso**<Î** lută **Î>** a cărţii care pur şi azi (AK) pur şi simplu azi nedumiresc." [CORV, p. 183-184]

„GD: [...] **<Î** CUM **Î>** ai să umbli pe străzi↓ **<Î** UNde **Î>** te duci tu-n străini-acolo↓ şi să Umbli cocoşată pă stradă↓ să CAZI o dată jos acolo. **.** **<Î** NU e posibil **Î>** aşa ceva↓ eu **<Î** N-AM să DORM **Î>** gândindu-mă la treburile-astea. =

LDJ: = E: aTÂta mai lipseşte↓ să ştiu ⊥ **<Î** Nu sânt eu proastă că m-apuc să-ţi spun ţie chestiiLE-Astea? **Î>**" [CORV, p. 84]

Un tip aparte de întrebări (ce pot fi asimilate celor retorice, în sensul că cel care le formulează nu aşteaptă nici un răspuns în urma „lansării" lor pe firul conversaţional) îl reprezintă acele intervenţii de tip interogativ ce însoţesc în anumite momente unele schimburi verbale în scopul verificării şi a consolidării „aderenţei" interlocutorului la fluxul narativ susţinut de locutor. În această categorie intră întrebări punctuale de tipul „ştii?" (cu variantele „ştii ceva?", „ştii ce se întâmplă?" etc.), „cum să zic/spun?", „vezi?", „nu?", „da?" etc., care, testând disponibilitatea interlocutorului de a menţine activ contactul cu partenerul de conversaţie, pot fi considerate ca având un rol similar cu cel al funcţiei fatice[13] din modelul construit de Roman Jakobson.

„DD: [...] **<R** CUM să zic↓ **R> . .** /a todeauna↓ rasismul todeauna rămâne↓ adică şi Boris Becker **<R** la un moment dat **R>** a spus că el tre' să plece din Germania că vrea ca fiul lui să n-aibă probleme↓ că **.** dacă nu ştie că e Boris Becker şi ar ⊥ e: ⊥ Copilul lui este: muLAtru↓ aşa↑ cu părul creţ↑ adică se VEde că nu e neamţ↓ nu?

[...]

CUM să spun↓ în America LAS-că Ş-Acolo e tot aşa↓ adică dacă eşti cu BANI şi nu ştiu ce↑ nu↓ da' dacă ⊥ Fiul lui o să fie un negru cu bani↓ sau mă rog↓ un mulatru cu bani. Da' ăia care nu sânt cu bani↑ şi acolo sânt ⊥ . . Adică ura asta între albi şi negri nu se va stinge NIciodată↓ pentru că **.** pentru că porneşte-aŞA↓ din nu ştiu ⊥ Oul şi găina. Ştii↑ . câteodată ne certăm cu [râde]

[ ]

LDJ: [râde]

DD: Doina↓ Doina F. ↓ ştii↑ ea este de-astea foarte . . . /î: CUM să zic eu↓ . /î: . . Puiu e puţin rasist↓ ştii↑ şi-mpotriva ăstora [...]

[...]

[13] De altfel, ultima ediţie a *Gramaticii Academiei* menţionează acest tip de întrebări sub titlul generic de *enunţuri interogative cu funcţie fatică* (GALR 2005, II: 43).

BDD-A745 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:05:21 UTC)

Nu vin **. .** /î Boris Becker↓ ca nevasta lui sau ăia care-i vezi la R.T.L. (erteel) ↓ ci vin ⊥ în a- în a- azilanţi↓ nu? Vine scursura de-acolo↑ sau cefac ăia. Care fură↑ care fac droguri↑ care atacă↑ care nu ştiu ce. Ăia vin acolo↓ şi pă Ăia nu putem să-i înghiţim↓ NU p-ăia care sânt de treabă şi nu ştiu ce↓ şi cu Ăia ai ce ai↓ nu? Şi dacă la noi în bloc↑ **.** face mizerie şi murdărie CIne face. NU neamţu. TOT ăla care-a venit cu cinci copii din Anatolia↓ şi TOT ăla-i nesimţit↑ şi lasă gunoiu nu ştiu pă unde şi mâzgăleşte↓ nu?" [CORV, p. 131-132]

„Şi i-am spus eu acelui domn↓ Păi domle↓ ştii ceva? NU sânt eu singuru↓ deci Nu sânt eu singuru nebun↓ **<R** să spui **R>** A: ↓ e Gabi nebun↓ şi d-aia:: [râde] e / a FOARte pasionat **<R** dă **R>** cercetare." [CORV, p. 159]

„SF1: Mă interesează-n special la eXAmen↓ pentru că mi se pare discrimi **<Î** nare↓ **Î>** să: fie correct î /î limbajul din Mun- din Muntenia↓ să fie considerat standard.
MV: /î ŞTII ce se-ntâmplă? În limbaju ⊥ **. <@** hm **@> <J** asta o să vorbim la Anul↓ dacă: om fi tot împreună↑ **J>.** /î limbajul standard se bazează ÎN special↑ **<MARC** pe formele munteneşti↓ **MARC>** dar **<Î** NU nu **Î>** mai." [CORV, p. 164]

„Vezi? Astea-s lucruri care zici că n-au importanţă. Da' [...] au foarte mare importanţă." [CORV, p. 119]

Importanţa acestor întrebări constă în calitatea lor de element coagulant al structurii conversaţionale (ele fiind, de altfel, categorizate drept *mărci de structurare a discursului în interacţiune* – Merlan 2002: 92-105), prin intermediul lor verificându-se în permanenţă dacă strategia discursivă propusă de locutor reuşeşte să capteze atenţia şi, astfel, să câştige încrederea partenerului de dialog, altfel spus, dacă travaliul persuasiv al vorbitorului este bine direcţionat şi dacă are aderenţă la structura psiho-emotivă a interlocutorului.

B.2. *Negaţia polemică* reprezintă, în calitatea sa de strategie argumentativă punctuală, o negare a unui enunţ negativ pronunţat anterior (de exemplu: „Timpul nu a fost frumos, a fost superb"). Prin utilizarea acestei scheme discursive, negaţia polemică este profund marcată de polifonia caracteristică unei interacţiuni dialogale („Negaţia polemică are astfel un caracter dialogic, replicativ, polifonic" – Tuţescu 1996: 103), prin faptul că ea implică coprezenţa celor două instanţe enunţiative (respectiv locutorul şi interlocutorul său), între care una (locutorul) va contrazice o afirmaţie anterioară a celeilalte (interlocutorul).

Ca structură, acest tip de negaţie presupune existenţa (manifestată explicit sau implicit) a unui „ci" adversativ, această conjuncţie devenind în situaţia de faţă un conector argumentativ ce imprimă fluxului discursiv o evidentă orientare argumentativă:

„**A:** şi ei debarcau↓ aşa↓ şi CE se-ntâmplă↓ trăgeau cu tunurile din taman↑ că bat tunurile-atît↓ ŞI după un om# <$_{P}$ ruşii↓> dacă vedeau mişcîndu-se ceva↑ <$_{R,P}$ începeau> şi NU trăgeau o bombă↓ trăgeau o juma' dă oră." [IVLRA, p. 47]

„**A:** poţi urî] pe categorii?
B: oamenii care intrau în acest spaţiu↑ îi URAM
A: să luăm categoria↑ =

BDD-A745 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:05:21 UTC)

B: = păi tovarăşa clătici↑ care venea la şedinţa de partid deschisă↑
[...]
A: o uraţi?
B: n-o uram. o detestam. + o disprețuiam. ă:↑" [CLRVA, p. 225]

3. Aceste câteva consideraţii asupra negaţiei polemice încheie excursul nostru referitor la rolul strategiilor discursive în configurarea oricărui univers comunicativ. Şi cum strategiile discursive reprezintă, în acelaşi timp, şi termenul *ad quem* al şirului de noţiuni atrase de noi în construcţia demersului de faţă (cum sunt cele de *reguli*, *condiţii*, *constrângeri*, *ritualuri*, *maxime* sau *principii*, toate considerate din perspectiva relevanţei lor în cadrul unei analize funcţionale a dinamicii interacţiunilor verbale), suntem, aşadar, şi la finalul încercării noastre de a surprinde valenţele agonale incluse în structura schimburilor conversaţionale cotidiene. Ceea ce am încercat să demonstrăm a fost faptul că, ori de câte ori ne aflăm în prezenţa unei acţiuni comunicative de factură interpersonală, este oportună conştientizarea dimensiunii conflictuale subiacente spaţiului astfel determinat. Chiar dacă de cele mai multe ori manifestările acestei mişcări centrifuge ce caracterizează dinamica discursivă sunt bine camuflate (datorită, în primul rând, acţiunii conjugate a principiului cooperării şi a strategiilor politeţii), nu trebuie să subevaluăm importanţa principiului agonal în economia oricărui schimb verbal.

Dificultatea cu care dimensiunea agonală a limbajului îşi găseşte loc în cercetările de profil credem că poate fi explicată prin existenţa unei *asimetrii structurale* la nivelul raportului *conţinut* / *formă* aplicat principiilor în cauză: în cazul în care considerăm că atât principiul cooperării, cât şi principiul agonal determină *conţinutul* unei interacţiuni verbale, iar principiul politeţii reprezintă ipostazierea la nivelul *formei* a principiului cooperării, observăm că principiul agonal rămâne „descoperit" sub aspectul concretizării sale la nivelul formei lingvistice, fapt ce poate constitui o explicaţie a reticenţei lingviştilor în recunoaşterea rolului major pe care respectivul principiu îl are în dinamica comunicării interpersonale. Deşi prezenţa *agonemelor* (categorie în care includem conectorii, modalizatorii şi operatorii argumentativi, în calitatea acestora de „stimulatori" ai fluxului conversaţional) la nivel discursiv este un fapt ce a intrat deja în atenţia specialiştilor, acestea nu au constituit până acum un argument solid în direcţia adoptării unei viziuni mai puţin edulcorate asupra structurii şi a dinamicii interacţiunii verbale cotidiene, viziune în cadrul căreia analiza respectivelor interacţiuni era realizată exclusiv în orizontul unei concordii comunicative patronate de principiul politeţii. Credem însă că prin acceptarea *principiului agonal* în instrumentarul de lucru al lingviştilor (şi mai ales în rândul acelora care se ocupă de decelarea resorturilor ce stau la baza comunicării interpersonale), dimensiunea ritual-strategică a limbajului uman poate deveni o temă de cercetare cu certe valenţe euristice, ce va reuşi să deschidă noi perespective asupra comunicării umane. Iar una dintre primele condiţii care trebuie îndeplinite pentru realizarea unei asemenea schimbări de perspectivă (ca o sugestie pe care ne-o permitem să o formulăm aici!) este înlocuirea viziunii structuraliste asupra limbajului ca joc (considerat drept un calcul guvernat de reguli convenţionale) prin perspectiva pe care ne-o propune opera de maturitate a lui Wittgenstein, în care jocurile de limbaj sunt considerate ca reflexe ale unor forme de viaţă, aşadar puternic contextualizate şi în mod

BDD-A745 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:05:21 UTC)

fundamental determinate de istoriile conversaţionale cu care fiecare participant la o interacţiune verbală intră pe scena comunicării cotidiene. Numai aşa se poate ajunge la o înţelegere de tip holistic (altfel spus, adecvată) a întregii panoplii de fenomene verbale, paraverbale şi non-verbale ce însoţesc fiecare instanţiere a limbajului uman, acesta fiind, în fond, scopul spre care se îndreaptă orice cercetător avizat al comunicării interpersonale.

Surse

Bochmann, Klaus, Vasile Dumbravă (eds.), *Limba română vorbită în Moldova istorică*, vol. 2 *Texte*, Leipzig, Universitätsverlag, 2000 [= LRVMI].

Dascălu Jinga, Laurenţia, *Corpus de română vorbită (CORV). Eşantioane*, Bucureşti, Oscar Print, 2002 [= CORV].

Hoarţă Cărăuşu, Luminiţa (coord.), *Corpus de limbă română vorbită actuală*, Iaşi, Editura Cermi, 2005 [= CLRVA].

Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana (coord.), *Interacţiunea verbală în limba română actuală. Corpus (selectiv). Schiţă de tipologie*, Editura Universităţii din Bucureşti, 2002 [= IVLRA].

Bibliografie

André-Larochebouvy, Danielle, *La conversation quotidienne. Introduction à l'analyse sémio-linguistique de la converation*, Paris, Crédif, 1984.

Anscombre, Jean-Claude, Oswald Ducrot, *L'argumentation dans la langue*, Bruxelles, Pierre Mardaga, 1983.

Bidu-Vrănceanu, Angela, Cristina Călăraşu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Mihaela Mancaş, Gabriela Pană Dindelegan, *Dicţionar de ştiinţe ale limbii*, Bucureşti, Nemira, 2001.

Bochmann, Klaus, Vasile Dumbravă, *Limba română vorbită în Moldova istorică*, vol. 1, Leipzig, Universitätsverlag, 2002.

Breton, Philippe, *L'argumentation dans la communication*, Paris, Editions La Découverte, 1996.

Brown, Penelope, Stephen C. Levinson, *Politeness. Some universals in language usage*, Cambridge, Cambridge University Press, 1987.

Carlson, Lauri, *Dialogue Games. An Approach to Discourse Analysis*, Dordrecht / Boston / London, D. Reidel Publishing Company, 1983.

Carpov, Maria (coord.), *Ipostaze ale interacţiunii*, Bacău, Editura „Alma Mater", 2004.

Doury, Marianne, Sophie Moirand (coord.), *L'argumentation aujourd'hui. Positions théoriques en confrontation*, Paris, Presses Sorbonne Nouvelle, 2004.

Ducrot, Oswald, *Dire et ne pas dire. Principes de sémantique linguistique*, Paris, Herman, 1972 [^{3}1991].

Ducrot, Oswald, *Argumentation rhétorique et argumentation linguistique*, în (Doury, Moirand: 2004).

Genette, Gérard, *La rhétorique restreinte*, „Communications", Paris, Seuil, 16/1970.

Goffman, Erving, *La mise en scène de la vie cotidienne. 1. La présentation de soi*, Paris, Les Éditions de Minuit, 1973.

Goffman, Erving, *Les rites d'interaction*, Paris, Les Éditions de Minuit, 1974.

Grize, Jean-Blaise, *Logique naturelle et communications*, Paris, PUF, 1996.

Grize, Jean-Blaise, *Le point de vue de la logique naturelle : démontrer, prouver, argumenter*, în (Doury, Moirand 2004).

Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, *Limbaj şi comunicare. Elemente de pragmatică lingvistică*, Bucureşti, All, 2003.

BDD-A745 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:05:21 UTC)

Kerbrat-Orecchioni, Catherine, *Les interactions verbales*, Paris, Armand Colin, tome II, 1992.
Kerbrat-Orecchioni, Catherine, *La conversation*, Paris, Éditions du Seuil, 1996.
Merlan, Aurelia, *Mărcile interactive şi funcţiile lor în dialog*, în (Bochmann, Dumbravă 2002).
Perelman, Chaïm, Lucie Olbrechts-Tyteca, *Traité de l'argumentation. La nouvelle rhétorique*, Bruxelles, Editions de l'Université de Bruxelles, 1958 [^{5}1992].
Plantin, Christian, *Situation des études d'argumentation : de délégitimations en réinventions*, în (Doury, Moirand 2004).
Reboul, Olivier, *Introduction à la rhétorique*, Paris, PUF, 1991.
Roman, Doina, *L'argumentation fonctionnelle*, Cluj-Napoca, Napoca Star, 2000.
Rovenţa-Frumuşani, Daniela, *Argumentarea. Modele şi strategii*, Bucureşti, All, 2000.
Toulmin, Stephen, *The Use of Argument*, Cambridge University Press, 1958.
Tuţescu, Mariana, *L'argumentation*, Editura Universităţii din Bucureşti, 1996.
*** *Gramatica limbii române*, vol. II, *Enunţul*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005.

L'interaction verbale, entre rituel et stratégie

Il y a, dans le domaine des analyses de type pragmatique appliquées aux structures conversationnelles, deux archi-principes qui ont influencés essentiellement cette perspective sur le fonctionnement du langage: le *principe de coopération* et le *principe de politesse*, tous les deux ayant comme point de départ le postulat de la *rationalité* sous-jacente aux pratiques discursives quotidiennes. Dans ces conditions, les valences agonales inhérentes à chaque nouvelle actualisation de la faculte du langage ont étés obnubilées avec persévérance, celles-ci étant toujours expédiées au seconde plan quand il s'agissait de principes qui gouvernent la dynamique des actes de langage. Dans l'ouvrage ci-dessus nous avons essayé de remettre en question cette manière d'aborder les interactions verbales, par l'inclusion dans notre argumentation de deux concepts qui ont constitués finalement les pylônes centrales pour mettre en évidence l'importance majeure de l'*agonale* pour la compréhension et aussi pour la description des interactions verbales quotidiennes: la conversation comme *rituel* et, en même temps, comme *stratégie*. Cet effort interprétatif s'est appuyé sur notre conviction que l'interaction verbale présuppose, comme toute autre activité à caractère sociale, une *négociation* permanente des statuts des acteurs impliqués dans le déroulement des *rituels* quotidiens, celle-là étant construite sur un fondement agonale par exellence, concretisé sous la forme des nombreuses *stratégies* que les interlocuteurs mettent en jeu pour réaliser leurs objectifs communicatifs.

Institutul de Filologie Română „A. Philippide", Iaşi
România

BDD-A745 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:05:21 UTC)